

BAJAI HONPOLGÁR



Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2025. április • XXXVI. évfolyam 4. (413.) szám

Ára: 450 Ft



Fotó: Masa György

- Közelgő ünnep – böjt és a húsvét a vallásban, a népszokásainkban és mindennapjainkban
- Sportos, környezettudatos élet, tehetség gondozás – interjú Bátori Magdolnával
- Városunk parknegyede, a Vonatkert – tervek és mai valóság
- Egy polihisztor a 18. századból – Mikoviny Sámuel pályarajza



9 771416 446126

Tartalom

- A lecsupasított húsvét – Mit ünneplünk valójában? (*Kis István ünnepi írása*) 3
- „Taníts tűnöm, ne hagyj félnem!” Régi nagyböjtökről (*Lex Orsolya tanulmánya*)..... 4
- Madártávtat (*Kárpáti Jonatán novellája*) 6
- „Szíveket remélek, ha szavakat rímellek...” (*Mayer János életrajzi összefoglalója Grätzer Józsefről*) 7
- „Együtt maradni – haladás. Együtt is dolgozni – siker!” (*Zalavári László interjúja Bátor Magdolnával*) 10
- A Vonatkert fái (*Sarlós István forrásközlése*)..... 14
- A bajai parknegyed: a Vonatkert és környéke (*Masa György írása Molnár Attila képeivel*)..... 15
- Áprilisi pillanat (*Katymári Vanda verse*) 17
- Mikoviny Sámuel, a 18. század első felének polihisztorja (*Nebojszki László életrajzi ismertetése*)..... 18
- Egyetlen pillanatban (*Horváth Kamilla novellája*)..... 20
- Amikor valóban az élet írja (*Sándor Boglárka recenziója*)..... 22
- Tartalmas fogások húsvét előtt (*Szünder Dezső receptjei*)..... 24

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap elején
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő:

Dr. Mayer János

Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László

Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:

Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya, Masa György, Sarlós István, Sipos Loránd, Szünder Dezső, Zalavári László

Online szerkesztő:

Mayer István

Lapalapító:

Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó: Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:

OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja

Számlaszám: 11732033 20030119

Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.

E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

Előfizetés: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:

Arculat Nyomda Kft.

Felelős vezető: Csuvár Zoltán

Baja, Attila u. 15. Tel: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilsztikai javításának jogát fenntartja!

Barabás, a megváltó

Mayer János

■ Húsvét közeledtével olykor érdemes elgondolkodni a keresztény üdvtörténet némely elemén. A mai kor embere számára például érthetetlennek tűnik, miképp volt lehetséges, hogy amikor a római helytartó az ünnep napján szabadon kívánt bocsátani egy rabot, Jeruzsálem istenadta népe Jézus helyett *Barabás* elengedését követelte. Amikor pedig *Pilátus* megpróbálta volna más irányba terelni a döntést, az egyre hangosabb tömeg azt zúgta: „*Vére rajtunk és fiainkon!*” – sugallva ezzel: tudja, mit akar Jézus elítélésével. Máté evangéliuma – mintegy mentegetésképpen – azt is tudni véli, hogy a népet „*a főpapok és a vének bujtották fel*”, de akárhogy szépítsük is, a halálos ítéletet mégiscsak a tömegek nyomása kényszerítette ki a kezeit mosó római helytartóból.

Ha azonban a dolgot az általános emberi tulajdonságok felől közelítjük meg, döntésük érthetővé válik. A sokféle elnyomás alatt szenvedő, kismizett, megváltását/felszabadulását váró zsidó népben erősen dolgozott az elégedetlenség, a tehetetlen *düh és a harag* – utóbbi pedig (koroktól függetlenül) rossz tanácsadó. Valahol érthető, hogy a frusztrált, sorsának gyors javulását remélő, ráadásul sokféleképp manipulált tömeg számára a békét, felebarátaink és ellenségeink (!) szeretetét hirdető, az erőszak fizikai és verbális formáját egyaránt elutasító, ráadásul a legtöbbször „érthetetlen”, képes beszédet használó Krisztus kevésbé lehetett meggyőző. Az idegen uralom erőszakos kisöprése, a véres lázadás helyett Rómával is „megalkuvást” hirdetett („*Add meg a császárnak, ami a császáré!*”), s megváltásként sem kézzel fogható javakat ígért. Márpedig nincs könnyű dolga annak, aki háborús hangulatban békére buzdít; aki bosszúra szomjazó alakokat higgadságra int; aki a lelki boldogulást előbbre valónak hirdeti az anyagiaknál – vagyis aki nem azt mondja, amit az indulatos nép hallani akar. Barabás ugyan a Biblia szerint rossz hírű figurának számított (Máté szerint gyilkosság miatt elfogott zendülő bűnöző, *János*-nál rabló, *Márk* szerint lázadó volt), a feldühödött tömeg valamiért mégis benne látta azt a szabadságharcost, aki képes minden igazságtalanságtól megszabadítani Isten kiválasztott népét, vagy legalábbis kevésbé bűnös, mint Jézus. Miután további sorsáról a Szentírás egy szót sem szól, sejtethetjük, hogy a belé helyezett bizalomnak nem volt képes megfelelni: Izrael népe még sokáig idegen uralom alatt maradt, a nagy igazságtétel órája nem jött el, Barabás pedig jelentéktelen epizodista maradt egy nagy történetben.

Ma is rengeteg indulat, düh és harag van jelen világunkban, és ez ma is épp annyira képes eltorzítani gondolkodásunkat, befolyásolni értékítéletünket, mint kétezer évvel ezelőtt. A tömegek ma is éppúgy

képesek vágyaikat önjelölt (vagy mások által kijelölt?) messiásjelöltekbe vetíteni, akiknek fanatikus hitük buzgalmaiban még jellemhibáit, bűneit és tévedéseit is képesek erénynek látni. Azok sincsenek kevesen, akik súlyos gerjedelmükben akár ellenfeleik (virtuális) megfeszítését, de legalábbis nyilvános megszégyenítését és ostromozását kívánják. Számos indulat persze jogos is lehet: sokakat ért sérelem, van épp elég társadalmi igazságtalanság, hatalmi visszaélés, arra érdemtelenség jutalmazása és pozícióba emelése, gyanús meggazdagodások borzolják a kedélyeket, és nap mint nap találkozhatunk emberi méltóságunk megsértésével is – ezekre rámutatni nem bűn, hanem kötelesség. Az más kérdés, hogy vannak olyan dühöngők is, akik saját tehetségtelenségük, szakmai-emberi kudarcuk, személyes irigységük miatt töltik ki haragjukat másokon (többször az aktuális hatalmon) – az ő tartós megalégedésüket azonban egyetlen „megváltó” sem fogja elhozni. Mert tehetséget egy hatalomváltás sem ad, a sikeresebbekre ezután is lehet irigykedni, és sohasem fog mindenkinek egyenlő rész jutni a tortából. A legnagyobb felelősség azonban nem az övéké („*...hisz nem tudják, mit tesznek*”), hanem azoké a modern Annásoké, *Kajafásoké*, akik a harag és gyűlölet további szításában érdekeltek, és bár szólamok szintjén a nép javát hirdetik, a sérelmeinek orvoslása helyett valójában csak a saját hatalmuk és boldogulásuk izgatja őket. Ennek érdekében akár korábban általuk átkozott, lenézett, sőt elítélni kívánt figurákról (a mai Barabásokról) is képesek elhitetni a néppel, hogy tiszta szívű megváltók és szabadságharcosok, pedig a hangzatos szólamok mögött nemhogy az üdvözülés reménye, de még érdemi tartalom sincs. (Különösen, ha érdeemben nem is mondanak semmit néhány általános lózungon kívül.) Hogy aztán vannak-e olyanok köztünk, akik a dühöngésen, a hibák és bűnök emlegetésén túl egy követendő, igazabb út felajánlására is képesek, ma legalábbis kérdéses.

Rövid távon a bibliai történetben Barabás is győztesnek hihette magát: egy időre elnyerte a haragvó tömeg szimpátiáját, megmenekült a megalázó kivégzéstől. Még az is lehet, hogy utóbb a közélettől visszavonulva tisztos jólétben öregedett meg. Nekem mégis az a gyanúm, hogy a mellette hangosan kiálló tömeg utóbb megtagadta a bálványát, aki hamar a feledés homályába merült. Utóbb talán az egykor Barabást kiáltók egy része is letagadta, hogy valaha őt támogatta. Lehet, hogy azért, mert időközben, tévedését belátva maga is Krisztus igazságát fogadta el; vagy – bár továbbra is ódzkodott a megfeszítettel közösséget vállalni – rájött, hogy bizalmát már sokadszor méltatlanra pazarolta, aki ráadásul félre is vezette őt.

Tiszta szerencse, hogy nép mindig bölcs, és tudja mit (kit) akar. ■

A lecsupasított húsvét – Mit ünnepünk valójában?

Kis István adventista teológus, lelkész

■ A boltokat járva akarva-akaratlanul is belebotlunk a mázsaszám kirakott, húsvétot idéző édességekbe, lakásdekorációkba. Megszokottá vált a nyúl, a tojás, a sonka és egy ideje az ajándékozás összekapcsolása a húsvétal. Ezek az évszázadok során ráakódott rétegek népszokásokból, hagyományokból, nem egyszer a pogányságból erednek. Színesek, szagosak, de éppen a lényegét takarják el. Olyanok ezek, mint az utazó vidámparkok sokadszorra átfestett színes játéka. Messziről jól mutatnak, de közelebről nézve látjuk a lepattogzó rétegeket alattuk. Mi lenne, ha megpróbálnánk mi is egy kicsit megkopogtatni a zománcot, hogy meglássuk az alatta lévő valóságot? Milyen lenne a lecsupasított húsvét, ha minden szokást, hagyományt levinnénk róla? Mi a lényege ennek a sokféleképpen értelmezett és megélt ünnepnek?

Általánosságban a bibliai vallásos ünnepek elsősorban emlékeztettek Isten korábbi hatalmas tetteire, illetve előre mutattak bizonyos reményt keltő eseményekre. A pászkát követte a *kovásztalan kenyerek ünnepe*, majd az *első kéve bemutatása*. A páska utáni ötvenedik napra esett a *hetek ünnepe* (vagy aratási hálaadás), amelyet ma a *pünkösd* ünnepeként ismerünk. Kevésbé ismert, de fontos ünnepek voltak még: a *kürtzengés ünnepe* és a *nagy engesztelési nap* (Jom kippur), majd a *sátoros ünnep* zárta a vallási évet.

Az egyes ünnepek részben a természet rendjét követték, mint például vetés és aratás, de visszatérő motívum volt Isten szabaddítása és annak ünneplése. Az emlékezés és hálaadás mindig közösségi alkalom is volt. Ilyenkor munkaszüneti napokat tartottak, melyeken Isten dicsőítésére került a hangsúly.

A *páska vacsora* eredetét Mózes 2. könyvének 12. fejezete írja le. A héber *peszach* szóból származik, melynek jelentése *elkerülés* vagy *elhaladás*. Ez arra utal, amikor az öldöklő angyal elkerülte azon házakat, melyeket megjelöltek a bárány vérével. Isten ezt üzenté: *„De az a vér jel lesz a házakon, amelyekben vagytok. Ha meglátom a vért, akkor kihagyok benneteket, és nem ér majd a pusztító csapás titeket, amikor megverem Egyiptom földjét.”* (2Mózes 12:13)

Nem nehéz itt meglátni az újszövetségi kapcsolódást, hiszen Keresztelő János így mutat rá Jézusra: *„Íme, az Isten Báránya,*

aki elveszi a világ bűnét!” (János evangéliuma 1:29) A Jelenések könyve több mennyei jelenetében is ott van Jézus, mint megölt, de győztes Bárány. Ezek a képek már a jövőbeni teljes megszabadításról szólnak, amikor minden Krisztusban hívő ember személyesen találkozik Megváltójával. *„Nem éheznek és nem szomjaznak többé, sem a nap heve, sem más hőség nem bántja őket, mert a Bárány, aki középen a trónnál van, legelteti őket, elvezeti őket az élet vizének forrásaihoz, és Isten letöröl szemükről minden könnyet.”* (Jelenések 7:16-17.)

Ha van valódi biblikus jelképe a páska vagy később a húsvét ünnepének, akkor az a bárány, illetve annak halála. A kiontott vér mind az Ó-, mind az Újszövetségben engesztelő, megváltó hatással bírt, hiszen életben maradt az, akire egyébként halál várt volna. Szerencsésebb a *„megváltás”* szó használata, mert az engesztelésben egy haragvó, megsértett Isten kiengesztelésére gondolhatunk. Ez jelen volt más vallásokban is, hiszen az áldozatok szerepe az istennek megbékítése, jobb belátásra bírása volt.

A bibliai megváltásban Isten a kezdeményező, Jézus önfeláldozó halálban pedig a végrehajtó is. Mivel Ádám és Éva vétke óta nincs egyetlen igaz ember sem, és a *„bűn zsoldja a halál”* (Róma 6:23), kizárólag Jézus helyettesítő, megváltó halála az egyedüli reménységünk, hogy megszabaduljunk a végső – egyébként jogos – ítélettől.

Ezt nem könnyű belátni, elfogadni, mert mindez hit kérdése. Ahogyan hit kellett ahhoz is, hogy a vér szabadulást hoz, és hit kell ma is, hogy Jézus vérében – halálában és feltámadásában – lássuk meg a valódi szabadság forrását. Ez lenne a lecsupasított húsvét üzenete. Jézusban nem rész-megoldást kaptunk, amely csak tüneteket kezel. Szívesen szabadulnánk a szenvedésektől, a betegségektől, a háborúságtól és a haláltól, de ezek mind csak következményei egy mélyebb problémának, amelyet a Biblia „bűnnek” nevez.

A bűn fogalmát akkor értjük meg, ha nem csupán jogi kérdést látunk benne. A világi bíróság is használja a „bűnös”, „bűnöző”, „bűnelkövető” kifejezéseket, és még büntetést is kiszabnak

érte. Ez a megközelítés elsősorban a bűnös – értsd: törvénybe ütköző – cselekedetekre helyezi a hangsúlyt. Ezért nem tudjuk emberi eszközökkel sohasem megoldani a bűn problémáját, mert csak a tettekig vagy azok korlátozásáig jutunk el. A bűnös embert szívét, gondolkodását, indítékait csakis új teremtéssel lehet megváltoztatni, amire csak a Teremtő képes. Jézus ezt *újjászületésnek* – víztől és Lélektől való születésnek – nevezi.

Itt van egy kapocs, amely a húsvét ünnepét egyetemessé képes tenni. Jézus feltámadása ugyanis a megváltásunk reménységének alapja. Ő képes már most megújítani, új emberre tenni, és teljessé teszi a megváltását a második adventkor. Ahogyan a tavasz megújulást hoz a természetben, úgy hoz Jézus új életet, sőt örök életet minden benne hívőnek.

De hogyan találhatom meg a húsvét valódi üzenetét? Pál apostol szavai nagyszerűen megadják erre a választ a Tituszhoz írt levelében:

„Mert megjelent Isten üdvözítő kegyelme minden embernek, és arra nevel minket, hogy megtagadva a hitetlenséget és a világi kívánságokat, józanul, igazságosan és kegyesen éljünk e világban, mivel várjuk a mi boldog reménységünket, a mi nagy Istenünk és üdvözítőnk, Jézus Krisztus dicsőségének megjelenését, aki önmagát adta értünk, hogy megváltson minket minden gonosztságtól, és megtisztítson minket a maga népévé, amely jó cselekedetre törekszik.” (Titusz 2:11-14)

Találkoztunk-e már ezzel a kegyelemmel? Megtapasztaltuk-e azt az életet átforgató erőt, amelyet Jézusban kaphatunk? Várjuk-e a boldog reménységet, Jézus dicsőséges megjelenését? Ha igen, akkor megértettük a húsvét lényegét. ■



Taníts tűrnöm, ne hagyj félnem!

Régi nagyböjtökről

Lex Orsolya

■ *A nagyböjt, az Érdy-kódexben negyvenlőbőjt, az egyházi évben hamvazószerdától húsvét-vasárnapig terjedő, Jézus negyven napi böjtölésének, majd kinszenvedésének emlékezetére szentelt negyvennapos időszak, amelynek kisebb megnevezett egységei: hetei, vasárnapjai, ünnepei is vannak* – írja Bálint Sándor szegedi néprajzkutató a *Karácsony, húsvét, pünkösd* című munkájában. A böjt, népnyelvi alakjában *bűt* szó megbecsülendő régiségünk, hiszen még a magyar nyelv szakrális pogány rétegéből került át a keresztény szóhasználatba.

A húsvétot megelőző nagyböjt a komoly magunkba szállás, a befelé fordulás időszaka. Derű után ború következik, melyből megszülethet majd valami sokkal nagyobb. A farsangolást okvetlenül kell, hogy nagyböjt váltsa fel, mert az erkölcs világban is érvényesül a fizikai axióma: akció reakciót szül. A könnyelmű, léha, felületes gondolkodást a súlyos, komoly és alapos gondolkodásmód követi. Az emberi lélek a mély eszméket szereti. Ha ördögjárás-kor, farsang idején erővel arra készítettük, hogy felszínes dolgokkal is foglalkozzék – ami szellemi természetellenesség –, úgy most a lélek kétszeres vággyal sóvárog a felemelő szent és nemes gondolatok után. Szükség van emberi életünkben a nagyböjtre. Rászolgáltunk, hogy bünbánatot tartsunk – írja a *Csíki Lapok* 1925. februári száma.

Az ország több vidékén szokás volt, hogy ezen időszakban a házassélettől, dohányzástól is megtartóztatták magukat, nem nyiratkoztak, nem borotválkoztak. Ez utóbbi fogadalmak nagyhétre, esetleg már csak nagypéntekre korlátozva, hosszú ideig éltek. A nagyböjt bünbánat különösen szigorú fajtája volt a *negyvenelés*. Aki erre vállalkozott, a nagyböjt ideje alatt naponta csak egyszer evett, azt is naplemente után. A *negyvenelést* ismerte a szegedi, Kalocsa vidéki magyarság, a mátrai palócság, de a sokárok, bunyevácok is.

A régi paraszti társadalomban a böjt időszaka az élet minden mozzanatára kiterjedt. Tilos volt a lakodalom, bál, zajos mulatság, a muzsika, tánc. A lányok és fiatalasszonyok egyszerűbb, sötétebb árnyalatú ruhákat viseltek. A bünbánat, a gyónás ideje lévén a haragosok is igyekeztek kibékülni egymással.

Hazánkban a kereszténység felvételével együtt vezették be a nagyböjt idő egyetemes egyházi előírásait, melyek tartalmazzák az állati eredetű élelmiszerektől való tartózkodást, korlátozták a jóllakást. Ennek fényében elődeink az étkezésüket is másképpen alakították

a fenti időszakban, melyben a vallási parancs mellett egyszerű egészségügyi megfontolás is rejtett. A korai időszakban csak kenyeret, sőt, vizet, halat és száraz növényi eledeleket volt szabad enni, s csak naponta egyszer. Az 1500-as évek végén a böjt valóban minden állati eredetű termékre vonatkozott, így nem csupán a húsfélékre, hanem a tojásra és a tejtermékekre is, amelyek később, az 1600-as évek elejétől már nem tartoztak az elhagyandó étkek közé. A böjt szigora az évszázadok során sokat enyhült, bár a legöregebbek rendszerint nem éltek az újonnan bevezetett könnyítésekkel.

A 20. század legelejétől a római katolikus egyház hívei számára a húsos ételek tilalma már csupán hamvazószerdát és a nagyböjt három utolsó napját érintette. A hazai protestáns egyházaknál ugyan a húselektől való ilyesfajta nagyböjti tartózkodásnak az újkorban nyoma sincs, ám nagypénteken gyakran a katolikusokénál is szigorúbb böjtöt tartottak.

A böjtös ételekhez külön edényeket is használtak. A zsíros edényeket hamvazószerdán elmosták, s húsvétig elő sem vették. A füstölt húst, szalonnát elzárták, s a kamra kulcsát jelképesen „a kútba dobták”, azaz elrejtették.

A paraszti táplálkozásban a farsang végétél jellegzetes böjtí eledelék fogyasztása került előtérbe. A böjtí eledelnek általában táji változatai ismertek. A legtöbb vidéken ismert böjtí eledel a főtt tésztafélék, mint amilyen a *mákos csík* vagy *mákos metélt*, az erjesztett korpából készült, savanyú levesek, a bab, lencse (édesen és savanyún is), a káposztaételek, krumpli, gomba, főzelékek, az aszalt gyümölcsök és a különböző kása-félék.

A farsang végi tréfás játékok között régen gyakorta szerepelt *konc király* (farsang) és *cibere vajda* (nagyböjt) vetélkedése, azaz a farsangot és a nagyböjtöt megszemélyesítő alakok tréfás párviadala. A cibere vagy más vidéken keszöce, kisi az erjesztett korpának, korpalenek a neve, melyből a cibereleves készül, mely tipikus böjtí éték. A legszigorúbb böjt természetesen nagypénteken volt, melyhez sok más szokás is kapcsolódott, amelyekkel Krisztus szenvedésére emlékeztek.

Nagyböjtben az egyházi előírások, étkezési, szórakozási, mulatozási tilalmak mellett mégis kialakultak bizonyos hagyományos szokások és játékok, elsősorban a paraszti ifjúság körében. A böjtí vasárnapokon azért ilyen-olyan formában – főképpen a fiatalok – mégis lehetőséget találtak arra, hogy könnyebben múlathassák a hosszú, negyven-na-

pos időszakot. A legismertebb böjtí leányjáték a *karikázás* (leánykörtánc) volt, mert erre nem vonatkozott a tánctilalom, hiszen a zenét nem hangszereken szolgáltatták a tánc alá, hanem maguk a táncot járó leányok énekeltek saját maguk számára. A karikázót mindig zárt, szabályos köralakban járták. Szintén énekszóval összekapcsolt böjtí játékok a nyelvterület különböző vidékeiről ismert vonulás, kapuzós, körtáncos *szinalázás*, *pillikézés*, *cickomozás*, *ulicskázás*.

A táncos, énekes szokások mellett ügyességi népi játékok, *mancozás* (Palócföld), *sajbózás* (Nógrád vidéke), *kásázás* (Ipoly-mente), *csülkőzés* (Szeged vidéke), *kutyasutuzás* (Tura), *csöntörözés* (Dunántúl) vagy a *labdázás* is tarkította a szigorú böjtí időszakot. Ezek főképpen gyorsasági és dobós, elkapós játékok.

A húsvétot megelőző időszaknak kiemelt tavaszváró szokásai a *kiszézés*, *kiszehajtás* és a *villőzés*, mely virágvasárnaphoz kapcsolódik s Nyitra, Hont, Nógrás, Heves, Pest megyéhez köthető. (Napjainkban viszont terjedőben van más régiókban is, mint tavaszváró, télűző szokás, így sok helyütt, sajnos tévesen, a farsanghoz kapcsolják.)

A női ruhába öltöztetett bábút, kiszebabát nagylányok énekszóval végig vitték a falun, ahol végül vízbe vetették vagy elégették. A kiszebabára ruhákat adók megénekeltek, nevüket bele énekeltek a szokásdal szövegébe. Mivel a kiske szó korpát jelent, s a dal szövege szerint a kiske elűzik, a sódort behozzák, egyértelműen utalnak a hamarosan bekövetkező nagyböjtöt lezáró húsvétra, amikor majd újra lehet húsételt, sonkát fogyasztani. Az elége-



Konc király és cibere vajda vetélkedés



Kiszeajtás a Felvidéken

tett bábuval jelképesen a betegségeket is kiviszik a közösségből.

*Haj, ki kisse, haj,
haj, ki kisse, haj,
Haj, ki kisse, kiszőce,
Jöjj be sódor, gömbőce,
Jöjj be sódor, jöjj!
Haj, ki kisse, haj,
Haj, ki kisse, haj.
/Lontó 1975./*

*„Haj ki, kisse, kiszőce,
A másik határba,
Gyűj be sódarka
A mi kis kamaránkba.
Kivittük a betegséget,
Behoztuk az egésséget.”
/Ipolynagyfalui/*

A Zobor-vidéki magyar falvakban virágvasárnap, kiszeajtás után a leányok zöld fűzfafaágat törtek, ezt feldíszítették, és a villőnek nevezett ággal bejárták a falut. Alsódobokon pl. megálltak az ablakok alatt, és bekiáltottak.

- Van maguknak virágvasárnapjuk? – Ha nem feleltek a háziak, akkor továbbmentek. Ha feleltek, akkor elénekelték a villőző éneket. Ének után a gazdasszony kiment a lányokhoz, egyik ágból letört egy kis darabot, jelképesen „megveregette” a lányokat, miközben mondta:

- Menjetez mind férjhez!

A nagyböjt utolsó hetében, a nagyhéten, főképpen nagycsütörtöktől átveszi a szerepet a csend, hiszen ekkor a harangok is elhallgatnak.

Szintén Bálint Sándortól tudjuk, hogy a dusnoki „rác” gyerekeknek valamikor úgy mondta az édesanyjuk, hogy a *harangok Ró-*

mába mentek gyászolni a Jézuskát, s csak úgy jönnek vissza, ha jól viselik magukat. A magyarbánhegyesi regula pedig úgy szól, hogy a harangok elnémulása után senkinek nem illik füttyölni, dalolni, muzsikálni, mert ezzel csak a Megváltó szenvedését növelné.

Bátyán napkelte előtt a felnőttek kimentek mosdani a Dunára vagy a közeli Vajas-érre. Induláskor keresztet vetettek, egész úton imádkoztak, hátra nem fordulhattak, senkivel nem beszéltek. A vízben arcot, lábat mosztak, s úgy tartották, hogy ezzel a betegséget mosták le magukról. Dusnokon is szokás volt a napkelte előtti mosakodás a Vajason. Nem beszéltek, hallgattak.

A szegedi, tápai családok körében nagypénteken csak hideg ételek kerülhettek az asztalra, hiszen nagycsütörtökön eloltották a tüzet. Addig nem is ettek, amíg a délelőtti templo-

mi szertartásokról: passióról, csonka miséről haza nem tértek. Vacsorára megelégedtek a sós-paprikás kenyérrel.

A hercegszántói sokákok, a versendi horvátok egész nap böjtöltek, csak este, amikor a hold és csillagok már feljöttek az égre, ettek egy darabka száraz kenyeret, és vizet ittak rá. A miskeiek körében régen előfordult az is hogy valakik csak három búzaszemen és három csöpp vízen böjtöltek nagypénteken – írja Bálint Sándor.

Ha szigorú böjttel vagy komoly lemondásokkal nem is töltjük a húsvétot megelőző időszakot, a befelé figyelésre mégiscsak szánjunk egy kis időt, mert szükségünk van rá, hiszen *kell, hogy megérezzük a hívást. A nagyböjt időszaka ugyanis Krisztus kereszttét állítja szemünk elé s kereszttét járja a hívők serege, hogy a kereszt érdemeivel, a kereszt türelmes elviselésével bűneinket törlesszük, életünket javítsuk. Ezzel az örök élet, a lélek élete van érintve, mely bűnnel nem kezdődhetik.* (Csíki Lapok 1925. február)

Végezetül álljon itt egy nagypénteki népi imádság, melyet Tóth Erzsébet mondott el Hévizgyörkön 1979-ben Lázár Katalin népzene kutatónak, s minden időre fontos mondanót tartogat.

Szomorú nap a nagypéntek
ma feszítettek meg Téged!
Ma ontották drága véred,
jóságodért ez volt béred!
Ó én édes Jézus Krisztusom,
én is úgy elszomorodom,
mikor Rólad gondolkodom,
a Te szomorú sorsodon.
Arra kérek Téged szépen,
hogy a bajban és a vészben
taníts tűrni, na hagyj félnem,
példád legyen erősségem!
Amen ■



Leányok böjti körtánca, a karikázás

Madártávlát

Kárpáti Jonatán

■ A lombok árnyékában pihenő madár ríadtan rebtent fel. Szapora szárnycsapásokkal menekült, alatta egyre kisebbé vált a poros út és az utat szegélyező tikkadt pálmák. Jókora tömeg verődött össze odalenn, kavargó, nyüzsgő, izgatott emberek sokasága. A galamb egyre feljebb és feljebb emelkedett, látta a várost, a kőből épült házakat, a templomot. Az Antónia-erőd előtt posztoló római katona sisakja vakítóan csillogott a napfényben.

A tömeg élén egy szamar poroszkált, hátán egy egyszerű, hófehér köntöst viselő ember ült. A férfi megjelenése szöges ellentétben állt a körülötte hullámozó tömeggel: komoly volt, elgondolkodva nézett előre, alig törődött az izgatott sokasággal. A szamar megtorpant. Az úton ruhák heverték, köpenyek, tarka, színes szöttek, pálmalevelek, letört gallyak. A férfi kísérői – talán a barátai lehettek – büszkén vezették tovább az állatot, időnként összenéztek, vagy a fehér ruhás utasra vetettek egy-egy kérdő pillantást.

A galamb az Olajfák hegye felé vette az irányt, leszállt, és a sűrű lombok közt megpihent. A sokaság távoli morajlása idáig halatszott: „Hozsárna: Áldott, aki jó az Úrnak nevében, az Izráelnek ama királya!”

A madár védett helyet talált a vén olajfák ágai között. Alkonyatkor elnémult a környék, a csendet csak egy-egy távoli kutyaugatás és a kabócák ciripelése törte meg.

Napok múltával egy éjjel különös zajra ébredt. Az öreg, göcsörtös olajfa tövében egy férfi kuporgott, testét zokogás rázta. A madár ijedten rebtent félre, amikor az elgyötört alak felkelt, letörölte verejtékét köntöse szegélyével, és az olajprés mellett bóbiskoló emberek csoportja felé indult. Az a férfi volt, aki a minap számárháton a városba érkezett – és bár fáradt tekintetében szomorú elszántság lapult, vértől és verejtéktől csatagos ruhájában mindennek tünt, csak királynak nem. Egy megtört, rettegő ember botorkált a poros ösvényen.

A csetepatét, a botokkal felszerelt csőcseléket, a katonákat, a rémülten menekülő barátok futását nem látta a galamb – egy eres alá húzódott, ott vészelté át az éjszakát.

Ám kora hajnalban kutatni kezdett a férfi után. Magasan a város fölé szállt, és hamarosan megtalálta, amit keresett: emberek népes csoportját. Már tudta jól, hogy ahol ez a különös vándor megjelenik, ott tömegek mozdulnak meg. Egy udvar felett füst szállt a hajnali párák közé keveredve. Odalenn katonák, szolgálók, csavargók és más kétes ala-

kok melegedtek a tűz körül. Egy tagbaszakadt alak lassan kivált a társaságból, vállát rázta a zokogás, ahogyan egy kőre roskadt. A távolban egy kakas kukorékol.

Ébredezett a város. A galamb a palota homlokzatán gubbasztott, a napsütés lassan átmelegítette a durván faragott díszeket. Félrehajtott fejjel figyelte az eseményeket: izgatott, rémült, dühös, kétségbeesett és reménykedő emberek éltek odalenn az életüket. A madár csillogó szemében egy szakadt, mocskos köntös tükröződött. A köntös gazdája bátran, tiszta tekintettel pillantott a helytartóra. Szánta az embert, aki kezeit mosva lelkiismerete ellenére döntött. Szánta a sokaságot, aki egy nevet skandált egyre fokozódó indulattal: „Barabbás! Barabbás!”

A madár az első korbácsütések hangját hallva elmenekült. Nyílsebesen szállt a város felett, el a pusztába, el innen messzire, oda, ahol nincsenek emberek, ahol nincs gonoszság, indulat, szenvedés, könny és nincsen halál.

Ezt a helyet azonban sehol nem találta. Érezte, hogy vissza kell fordulnia, űzte, hajtotta, vonzotta valami, egy titokzatos erő, ami a félelemnél és az iszonyatnál is erősebb. Látni akarta, hogy mi történik a királlyal. Látni akarta, hogy mi történik az emberrel. Látni akarta a történelmet.

Amit látott, nem volt galamb-ésszel felfogható. Fára szegezett, vonagló embert talált.

Nem volt neki szép alakja, amiben gyönyörködhetett volna, sem olyan külseje, amiért kedvelhette volna. A mocskos, vérfoltos köntös körül katonák egy csoportja állt. Csontkocka zörrent, a nyertes röhögve batyujába gyűrte a ruhát.

Később valaki felkiáltott, lábszárcsontok reccsantek, lándzsa dobbant tompán, jajszó és zokogás hallatszott. Megvonaglott a föld, szikla roppant valahol. Aztán sötét lett, óráig tartó sötét.

Nehezen viselte ezt az éjfélete időt a madár. Rettegés járt a földön, a reménytelen, hajnal előtti vaksötét rémülete. Az egyedüllét, az elhagyatottság gyötrelme. A vajúdás kínjai egy újjászülető világ kezdetén. Így lett este és lett reggel, de az új nap mégsem hozott enyhülést.

Harmadnap a galamb magasra szállt. Emelkedett egyre feljebb és feljebb, amíg a várost körülvevő hegyek mögött a felkelő napot megpillantotta. A fény átbukott a domb peremén. Elárasztotta a völgyet, felébresztette az alvókat, elűzte a félelmet, letörölte a könnyeket, életet, reményt hozott.

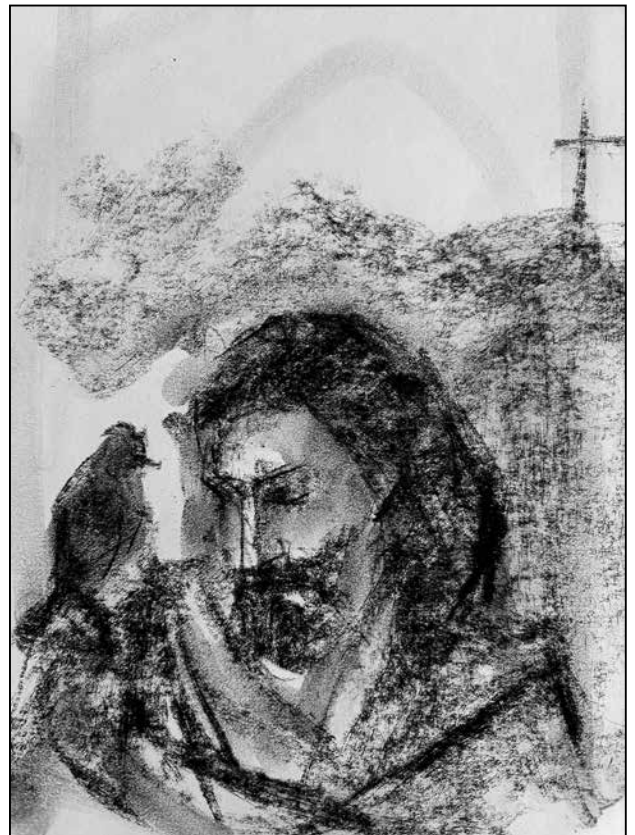
Az üres sírbolt előtt riadt alakok toporogtak tanácstalanul. A kerek sziklán, ami korábban a barlangot elzárta, a galamb ült, aki a fényrel együtt érkezett. Csőrében egy zsenge, vékony olajágat tartott. Az embereket nézte. A feltámadást nézte. A történelmet szemlélte, ami ott született, a fénylő galambszemek tükrében.

A fehér ruhás férfit a következő negyven napban sokszor látta még a madár. Később a király messzire ment, ám az emberek itt maradtak. Némán, felszegett fejjel néztek a távozó után.

A galamb időnként ma is a magasba emelkedik, és a Földet kémleli. Már nem a zajos tömeget keresi, nem. Tudja jól: ahol ketten vagy hárman összejönnek a király nevében, ott ő újra meg újra megjelenik.

„Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi!”

„És íme én veletek vagyok minden napon a világ végezetéig!” (Máté 28,20) ■



Sipos Loránd grafikája

„Szíveket remélek, ha szavakat rímelek...”

80 éve hunyt el a magyar rejtvénykirály, Grätzer József (2. rész)

Mayer János

■ 3. Titkárból rejtvénykirály

A Karinthyéktől való kényszerű távozás után Grätzer nem maradt munka nélkül. Még az író segítségével kapott állást az akkoriban igen népszerű *Színházi Élet* nevű folyóiratnál, amelyben *Fejtörő* című saját rovata általában egy egész oldalt tett ki egy-egy lapszámban. A rovatban egyaránt szerepeltek képes és szöveges-logikai fejtörők, szóviccek, sakkfeladványok, kvízfeladatok, illetve keresztrejtvények is.

A máig népszerű műfaj az 1920-as években még világszerte újdonságnak számított, ugyanis az első modern keresztrejtvény 1913-ban jelent meg egy amerikai lap mellékletében. A brit származású újságíró, *Arthur Wynne* találmánya alig néhány év alatt meghódította egész Észak-Amerikát, és a fekete négyzetek bevezetésével közben tovább is fejlesztette az eredetileg *cross word puzzle*-nek ('keresztzórejtvény') nevezett játékot. Az új szórakozási forma hamarosan megjelent Európában is, az első magyar keresztrejtvény a *Ma Este* c. hetilapban jelent meg 1925. január 22-én, *Kristóf Károly* állította össze. Az Amerikát már korábban megfertőző rejtvénytől rövidesen hazánkban is kitört, és február elején az *Újság* is keresztrejtvényt közölt; ennek alkotója már Grätzer József volt, aki akkor még Karinthy titkáráként működött. Ezt követően rövid időn belül szinte valamennyi lapban helyet kapott a fekete-fehér kockás ábra. A kiadók, a szerkesztők igyekezve túlllicitálni a konkurenciát, mind komolyabb nyereményekkel rukkoltak ki.

Ami *Kristóf Károlynak* ritka próbálkozás lett, az Grätzernek életre szóló szenvedély: innentől sorra gyártotta az újabb és újabb rejtvényeket. Az általa meghonosított magyar keresztrejtvény egyébként megújította a műfajt: a megfejtendő sorok kanyarodása az ábrában addig máshol nem volt szokásban. Ennek az újításnak a segítségével vált lehetségessé az, hogy a megfejtés szövege akár ismert aforizma vagy verssor is lehessen. A szakirodalom az alábbiakat emeli ki a jó keresztrejtvény kritériumaként: „A jó rejtvény egyik titka [...] az ábra hibátlansága. Alapvető szabály a hazai gyakorlatban, hogy a fekete négyzetek száma egy átlagos méretű rejtvény (15x15) esetében nem lehet több, mint az összes négyzet 15%-a. És minél kevesebb jut belőlük a sarkokba, annál jobb. A fekete kockákat úgy kell elhelyezni, hogy ne képezzenek elzárt ábrarészt, vagyis legyen legalább

két »átjáró« a fekete kockák által keletkezett területek között. [...] Az ábrába kerülő szavak megválasztásánál, valamint a meghatározások megfogalmazásánál elsődleges szempont kell legyen az ismeretterjesztő vagy szórakoztató jelleg. A meghatározások fogalmazása lehetőleg legyen tömören szellemes, fantáziadús és nyelvilleg feltétlenül hibátlan. Némi *furfang* olykor megengedett, sőt kívánatos. Persze a nyelvi leleményből származtatott csalfintáságot jelezni kell. Mégpedig egy, a meghatározás végére tett felkiáltójellel, figyelmeztetve ezzel a fejtőt, hogy vigyázzon, többféleképpen is lehet értelmezni a meghatározásként szereplő szót.” A rejtvény alaptípusából több több változat (skandináv, olasz módra, kockavadászat stb.) is leszármazott, ezek kifejlesztésében Grätzer maga is részt vett. Ő volt az első olyan rejtvénykészítő, aki a fekete négyzetekbe írta a sorszámokat (és az is az ő nyelvi kreativitását dicséri, hogy a magyar rejtvényekben jóval kevesebb a fekete mező). Az 1930-as években egy találmányt (egyfajta nyomdai sablont) is szabadalmaztatott, amelynek révén a keresztrejtvények kevésbé jelentettek tipográfiai problémát az illet megjelentetni szándékozó lapoknak, folyóiratoknak.

A műfaj hihetetlen népszerűségének és Grätzer tehetségének is köszönhető volt, hogy a nagy munkabírású rejtvénygyártónak egyre több megbízása lett: saját rovatot kapott a *Színházi Élet*nél, majd a kor legnépszerűbb irodalmi folyóiratánál, az *Új Időknél* is, de más hazai, sőt határon túli újságok számára is szakadatlanul gyártotta a különféle fejtörőket. Sikerei csúcán mintegy 150 (!) olyan sajtótermék volt, amely Grätzer-féle rejtvényeket is közölt. Ezt a tempót persze már nem lehetett idővel és energiával bírni, így az 1930-as években afféle „bedolgozókat” is foglalkoztatott maga mellett. Ilyen segéderőként kezdte sajtós pályafutását *Tabi* (akkor még *Taub*) *László* (1910-1989) író, humorista, aki 1945 után a *Ludas Matyi* főszerkesztője volt, vagy éppen *Valló Emil*, aki a második világháború utáni időszakban számított hasonlóan keresett rejtvénykészítőnek, mint Grätzer a 30-as években. Számos lap az engedélye nélkül is átvette a rejtvényeit, egészen addig, amíg egyszer bele nem szötte az egyikbe a „Grätzertől lopva” mondatot... A műfaj hazai népszerűségét mutatja, hogy 1931-től *Rakéta* címmel már önálló rejtvénytárgy is megjelent, amelyhez eleinte ő is szállított különféle fejtörőket. Grätzer tevékenysége azonban

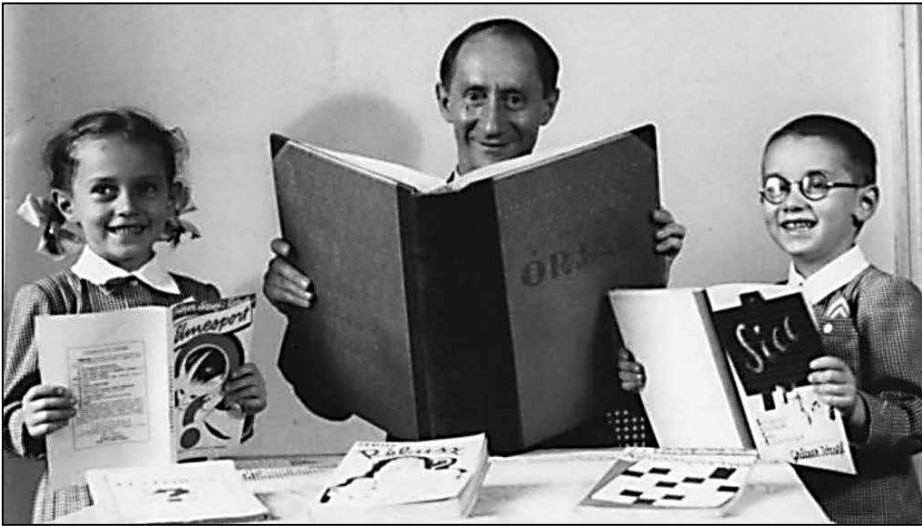


A rejtvénykirály egy kortárs karikatúrán

nem korlátozódott kizárólag a rejtvényekre: saját rovatában vicces anekdotákat, nyelvi játékokat, humoreszkeket is rendszeresen közölt, és írt tréfás színpadi jeleneteket is.

A hírlapi, folyóirati megjelenések után 1932-ben elérkezett az idő, hogy könyv formájában is megossza a tudását a közönséggel. Ekkor, egyelőre szerzői kiadásban – Karinthy előszavával – jelentette meg *Fejtorna* c. könyvét, amelynek szerzői bevezetőjében azt írja, hogy olyan művet igyekezett összeállítani, amelynek áttanulmányozása után bárki részt vehet a rejtvényfejtő versenyeken. A közel 200 oldalas kötetben sokféle típusú rejtvény, fejtörő és tudáspróba található (keresztrejtvények, képrejtvények, kvízkérdések, matematikai-logikai fejtörők, csak mássalhangzókat tartalmazó vers, sakk- és dominófeladványok stb.), s a kötet közli a feladványok megfejtéseit is. A könyv hatalmas siker lett, a *Literatura* c. folyóirat ismertetője szerint „aki ezen a könyvön lelkiismeretesen keresztül dolgozta magát, elmondhatja, hogy eleven lexikonná lett. Rejtvényegyetemnek nevezhetnék helyesen ezt a kötetet.” A szerző életében ezt a könyvet még további három követte: a *Hókus* (1933), a *Rébus* (1935) és a minden mai rejtvényfejtők alapműve, a *Sicc* (1935).

A *Sicc* (=Szórakoztató időtöltések, cseles csalfintáságok) mintegy summázata a rejtvénykirály addigi munkásságának. Az 1930-as években – korábbi könyveivel egyetemben – a karácsonyi könyvvásárok legnépszerűbb terméke volt, de azóta is számos kiadást megért, és máig sem veszített aktualitásából. Ez a kiadvány nem egyszerűen csak feladatokat tartalmaz, hanem be is vezeti ifjú olvasóját mindenféle szórakoztató tevékenység, a titkosírások vagy épp a rejtvénykészítés logikájába. A *Színházi Élet* 1937. decemberi



Grätzer József legnagyobb büszkeségei, könyvei és gyermekei társaságában

száma egyenesen „az elmesportok enciklopédiájának” nevezte, amelynek révén a Grätzer név Magyarországon fogalom lett. A *Reggeli Ujság* 1935 augusztusában pedig a szerzőhöz illő szóviccel méltatta a könyv népszerűségét: „*Ez a kis képeskönyv véget fog vetni a kártyaláznak. Ma a legtöbb társaságban már nem bridzselnek. Siccelnek. Angyali könyv.*” Jellemző a népszerűsége, hogy a könyvet kiadója még 1944-ben is mint egyik legfontosabb sikerkönyvét ajánlotta, amikor szerzőjét már száműzték a magyar sajtóból, sőt élete is súlyos veszélybe került.

Az ugyancsak 1935-ben megjelent Rébusz hasonló tematika és felépítés szerint készült, csak míg a Sicc célközönségét elsősorban a gyerekek jelentették, a másik könyv inkább felnőttek számára készült. (Ezt már az ország egyik legnagyobb kiadóvállalata, az *Új Időket* is birtokló *Singer & Wolfner* jelentette meg.) „*Olyan ez a könyv, mint egy régi jó békevilág-beli orfeum, ahová az ember az egész napi vagy heti fáradtság után beült, hogy néhány jó pihenő órával kapcsolja ki magát a hétköznapból: végignézett ott az ember légtornászt, bűvészt, knockaboutot, artistát, piruettáncost s mint valami jóleső szellemi zuhany után, olyan kipihenten ment haza az ember. Ilyen hát ez a könyv is, csak éppen nem egy estére, hanem hónapokra szóló lelki frissülést nyújt...*”

– írta róla a *Literatura* kritikusa. A *Nyugatban Nagy Lajos* többek között a következő szavakkal méltatta a kötetet: „[Grätzer] műve mögött rejtve marad, nem árulja el, hogy a szellemes tréfák közül mit talált ki ő maga. A többeszemeyi darabból álló anyag legnagyobb része nyilván gyűjtőmunka eredménye s Grätzer csupán szerkesztőnek, az »elmesporttal« való mulattatás gépiesen dolgozó kishivatalnokának mutatja magát. [...] Ha én diktátor lennék – s ez esetben természetesen nem mindenkinek

akarnám a javát! – megtiltanám, hogy ezt a könyvet a fogságra ítélt emberek kezébe adják. Hohó, a börtön nem üdülőhely! – élnek a szokványos indokolással –, az én rabjaim ne mulassanak jobban a fogságban, mint mások, akár én magam is, idekinn a »szabad« világban.”

Az 1930-as években Grätzer magánélete is rendeződni látszott: 1935-ben feleségül vette a nálánál 15 évvel fiatalabb, kikeresztelkedett zsidó családból származó *Herzog Mária Eleonórá*t (a családban: Nóra). A házasságból két gyermek született: *Éva* (1935) és *György* (1936). A büszke ifjú apa humorára jellemző, hogy a lánya születésére vonatkozó legfontosabb információkat is egy képrejtvénybe rejtve hozta a világ tudomására. (Ez a közlésforma egyébként sem volt idegen tőle: egyszer a lakcím- és telefonszám-változását is ily módon jelentette be.) Ezt követően Évike és Gyurka különféle „bölc” mondásait is egyre gyakrabban megörökítette saját rovatának egy-egy sarkában. Házassága azonban nem volt hosszú életű, 1939-ben elváltak. Korábbi felesége 1942-ben, alig 29 évesen Sevenal-mérgezésben elhunyt, ezt követően Grätzer gyermekeit egyedül, nagy szeretetben nevelte. (Feltehetően édesanyja Budapestre költözése is ezzel függhet össze.)

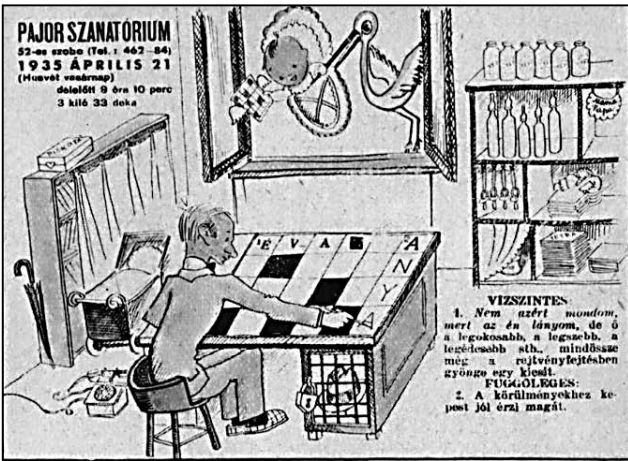
4. Tragikus végzet és emlékezet

1938 után a Magyarországon bevezetett diszkriminatív törvények jelentősen szűkítették az országban élő zsidó származású szabad értelmiségiek mozgásterét, a korlátozások miatt sokan állásukat veszítették. Grätzer mindezek ellenére 1944-ig változatlanul szállította a rejtvényeket a *Színházi Életnek* és más hazai lapoknak. A szélsőjobboldali sajtó ugyan olykor támadta a szerinte még mindig túl sok zsidót foglalkoztató szerkesztőségeket, de Grätzer mindvégig a he-

lyén maradhatott, legfeljebb egyes lapokban álnéven, másol strómanok segítségével közölte munkáit. A háborús helyzet elmélyülése idején is folyamatosan Budapesten dolgozott, csak gyermekeit és édesanyját menekítette vidéki rejtkehelyre.

Magyarország német megszállása (1944. március 19.) után helyzete tragikusan megváltozott. A német megszálló csapatokkal hazánkba érkező Gestapo emberei számos listát hoztak magukkal, amelyeken a számukra valamilyen okból veszélyesnek ítélt (és emiatt a forgalomból kivonni kívánt) személyek nevét gyűjtötték össze. A megszállók egyik célpontja az 1939-ben alapított *Országos Magyar Sajtókamara* volt, amelynek még 1942-ben is 106 zsidó hírlapíró tagja volt. Közvetlenül a megszállás napja után letartóztatták a nyíltan antifasiszta, németellenes újságírókat, aztán a „kommunistagyanús, defetista elemek” kerültek sorra, majd az „állam háborús céljaival szemben állók” eltávolítását hirdették meg. Ennek keretében 1944 áprilisában minden zsidó származású tagot (köztük Grätzert) kizárták a kamara soraiból, majd a „tisztogató” munka folytatása jegyében *Kolosváry-Borcsa Mihály* elnök egy 64 névből álló listát adott a Gestapónak és a politikai rendőrségnek. (Grätzer egyébként soha nem tartozott a politikailag aktív újságírók közé, az egyetlen ismertebb ilyen jellegű kiállása még 1932-ből származik, amikor sok más – zömében baloldali – újságíró társával együtt tiltakozott a statárium bevezetése ellen.)

A listán szereplő személyeket 1944. április 25-ére behívták a Rabbiképző Intézet Röck Szilárd utcai épületében működő hatóságához. Voltak, akik ekkor már illegalitásba vonultak, másokat pedig már előbb elhurcoltak, így végül a Gestapo előtt 54 újságíró jelent meg, akik között a kortárs magyar sajtó számos vezető munkatársa közül sokan (*Révész Béla, Elek Artúr, Mohácsi Jenő*) megtalálhatók voltak. A rövid úton politikai fogollyá minősített személyeket elhurcolták: az idősebbek egy rövid kecskeméti kitérő után Auschwitzba kerültek (és mind ott pusztultak el), a fiatalabb többségét a Csepel-szigeten található Horthy-ligeti internálótáborba szállították. A „magyar Ördögsgizetnek” is nevezett tábor egy repülőgépgyár romjain hozták létre, és itt kényszerítették rabszolgamunkára az egykori sajtómunkásokat, akiket rendszeresen ütlegettek, megaláztak; volt, aki életét is veszítette közülük. Akkor is többen meghaltak, amikor Csepel bombázása idején (1944. július 30.) a foglyokat nem engedték le az óvóhelyre. (Egy későbbi statisztika szerint a Gestapo által elhurcolt 54 újságíró közül összesen 35-öt öltek meg.) Grätzer a visszaemlékezések szerint



Képrejtvény, amellyel Grätzer lánya, Éva születését tudatta a világgal (1935)

még ebben a helyzetben sem vesztette el a humorérzékét: egy nehéz munkanap végén állítólag megjegyezte, hogy a sajtókamara lassan kezd „sajgó kamarává” átalakulni...

Ezt a táborat augusztus végén feloszlatták, de a még életben lévő internáltak kálváriája ezzel sem ért véget. Sokakat közülük innen is továbbirányítottak az ország nyugati, a közeledő szovjet front által akkor még kevésbé fenyegetett részébe. Grätzer egy ilyen csoport tagjaként került Sopronba, ahol a Steiner téglagyárban lett kényszermunkás. Egyes foglyokat innen 1945 elején még tovább indítottak az ausztriai Mauthausen koncentrációs táborába. Az ekkor súlyosan legyengült Grätzer ide már nem jutott el, ugyanis elkapta a kiütéses tifuszt. A tifuszos, fagyásos sérüléseket szenvedett emberek, akik nem bírták a megpróbáltatásokat, a további menetelést, a téglagyár használaton kívüli, kb. 160 cm magas, padló és nyílászáró nélküli kemencéjében földre szórt szalmán feküdtek. Utólag, a tömegsírok exhumálása után, 1948-ban kiállított halotti anyakönyve szerint Grätzer itt hunyt el 1945. március 18-án a betegség következtében. Karinthy Ferenc szóbeli elbeszélések alapján így rekonstruálta halálát: „Már elkezdtem ími e történetet, amikor egy ismerősöm, aki ott volt vele Sopronban, elbeszélte a halálát. Valamennyiüket egy piszkos és elviselhetetlenül bűzös és koszos épületben, a Steiner-féle téglagyárban – ők akasztófahumorral Hotel Steinernak nevezték – szállásolták el. Politzer [A novellában a szerző hőseit átnevezte – M. J.] csak ült, ült a földön, a szörnyű piszokban és bűzben; ha szólították, alig felelt. Később az SS-katonák kihirdették, hogy aki munkára jelentkezik, viszik tovább. Majdnem mindenki jelentkezett, örültek, hogy elkerülnek ebből a döglöves levegőjű épületből. A Hotel Steinerben valami tizenötön maradtak, köztük Politzer. Hívták őt is, de ő azt válaszolta, most már csak itt marad ülni. Alig jutottak a többiek valami

pedig Breslauban (Wrocław) lelta halálát, a vidéki rokonok közül tudomásom szerint senki sem maradt életben. Édesanyja és gyermekei viszont szerencsésen túléltek a vészkorszakot; édesanyja egészen 94 éves koráig, 1961-ig élt. Éva lánya (Hídvégi Ottóné) mindennek ellenére tragikusan fiatalon, alig 28 évesen hunyt el 1963-ban, rostonyás szívburokgyulladás következtében. György fia viszont ma is él. Ő örökölte apja vonzódását a rejtvényekhez; maga is írt fejtornás könyvet *Elmesport egy esztendőre* címmel, a kötet először 1959-ben jelent meg. Fiatalon sakkversenyeken is eredményesen szerepelt. Igazi hírnevet azonban matematikusként szerzett magának, budapesti diplomászerzése után 1960-63 között az MTA Matematikai Kutatóintézetében dolgozott. 1963-ban elhagyta az országot, utána előbb az Egyesült Államokban élt, majd Kanadába költözött, ahol 1966-tól a Manitobai Egyetemen dolgozott, 1985-től professorként. Fő kutatási területe a hálózatalmélet és az univerzális algebra. Több nagy kitüntetés birtokosa, 1998 óta az MTA külső tagja.

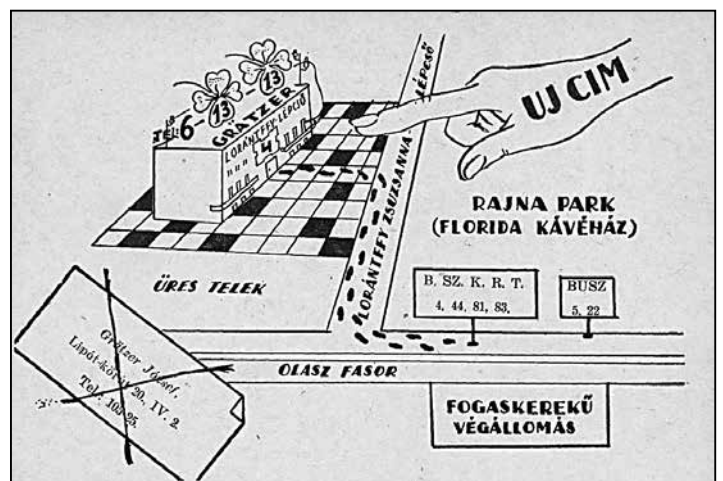
A tragikusan korán elhunyt Grätzer József emlékét egykori gazdájának fia két művében is megörökítette. Karinthy Ferenc A titkár c. novelláját fentebb is többször idéztük, ennek címszereplőjét, Politzert Grätzerről mintázta. A családja történetének egy szakaszát feldolgozó Szellemidézés c. kisregényében még nem szerepel, ám amikor ennek színpadi változatát is elkészítette, abba beleírta a tí-

száz méternyire, hátuk mögött hallották a téglagyárban a német géppisztolyok ismert ropogását.” Ha még két hétig bírta volna a szenvedést, megérhette volna a tábor felszabadítását; az elhunyt rejtvénykirály alig 48 évet élt.

A Grätzer család több más tagja is a holokauszt áldozata lett: öccse, a fénykorában Kecskemét egyik leggazdagabb emberének számító dr. Grätzer Lajos 1944-ben Auschwitzban pusztult el, bátyja, Ferenc

kár, Holczer József figuráját, akit ugyancsak Grätzer ihletett. (Itt a szerző annyiban szabadon kezelte az élményanyagot, hogy a darab olyan történelmi időszakban – nem sokkal a második világháború előtt – játszódik, amikor Grätzer már rég nem állt Karinthyéék szolgálatában.) Maga a színmű egyébként nem aratott nagy sikert, ám a kortárs kritika épp az őt alakító művészt emelte ki a Katona József Színház előadása kapcsán: „Rajz János egyszerű alázatos és parancsoló Holczer titkára azoknak is nagy élvezetet nyújtott, akik nem ismerték Holczer »eredetijét«, Grätzer Józsefet.” (A bemutató idején, 1957-ben még elég sokan emlékezhetek rá.)

A Grätzer-hagyatékából még hosszú éveken át közöltek rejtvényeket a különböző magyar újságok és folyóiratok, és ugyanebből a kincsesházából több értékes Karinthy-relikvia (főleg kéziratok) is előkerült. Grätzer könyveit máig is rendszeresen kiadják, legutóbb a Libri Kiadó sorozat formában jelentette meg a szerző legfontosabb munkáit, nyugodtan állíthatjuk, hogy generációk nőttek fel rajtuk. A rejtvénykirály emlékére Budaörsön alakult meg a Grätzer József rejtvényklub, amely sokáig minden fontos rejtvényfejtő bajnokság eredményes résztvevője volt, sőt ilyenek szervezésében is részt vállalt. A keresztrejtvényfejtés ma is a legnépszerűbb szabadidős elfoglaltságok közé tartozik, ahogy a mai igényekhez és technikai fejlettséghez igazított kvízeket is sokan kedvelik. Csak épp ezek magyarországi meghonosítójának neve kezd kikopni a köztudatból. Tudomásom szerint sem Baján, sem szülőhelyén, Érsekcsanádnon nem emlékeztek rá semmi, neve nem szerepel a Bajai III. Béla Gimnázium 2. világháborús áldozatai előtt tisztelgő – névsorában egyébként is hiányos – márványtáblán sem. Jó volna elérni, hogy az egykori rejtvénykirály emléke legalább szülőföldjén méltó módon fennmaradjon. ■



Az új lakcím és telefon közlése képrejtvényes formában

„Együtt maradni – haladás. Együtt is dolgozni – siker!”

Bátori Magdolnával tehetséggondozásról, a kosárlabda és a természet szeretetéről

■ *Beszélgetőtársam gyermekkori terveihhez képest egészen más pályát választott. Az ország távoli pontján született és nevelkedett, majd – már testnevelő tanárként – kedvenc sportága miatt Baját választotta új otthonául. A váltás sikeresnek bizonyult, hiszen sok-sok kisgyermekkel ismertette meg a kosárlabdázás alapjait és örömeit. Tanítványai közül többen is komoly pályafutást mondhatnak magukénak, néhányan eljutottak a válogatottságig, sőt külföldi klubban történt megmérettetésig is. Nyugdíjba vonulását követően is örömeiben gazdag elfoglaltságot talált magának: mindamelllett, hogy óraadóként még dolgozik egykori iskolájában, az Eötvös József Általános Iskolában, BÁTORI MAGDOLNA lett a Szemétfogócska elindítója.*

Zalavári László

■ - Mezőberényben születtem, viharos lány vagyok. Talán innen is eredeztethető küzdeni tudásom és akaraterőm. A családban én vagyok az első diplomás ember, a szüleim kétkezi munkások voltak: édesanyám varrónő, édesapám boltvezető. Mindent nekik köszönhetek. Testvérem nincs, de nem egyke módon neveltek, és nagyon hálás vagyok ezért. Az érettségiig Mezőberényben éltem. Az én időmben ott két általános iskola és egy gimnázium működött. Meghatározó volt ott a testnevelő tanár személyisége, aki általában nagy hatással van a fiatalokra. Általános iskolában 5 évig zongoráztam, próbáltam zenei műveltséget szerezni. Már akkor nagyon szerettem a kicsi gyerekekkel foglalkozni, így azt gondoltam, a zenei képzettséggel együtt jó óvónő lesz belőlem. De ahogy megismert a középiskolai testnevelő tanárom, ez teljesen megváltozott. Ő már nyolcadikban átjárt oda testnevelés órákat tartani, és látta, hogy milyen gyerekanyag van a végzős osztályokban. Látván a mozgásomat, megkérdezte tőlem, hogy mi szeretnék lenni, hol szeretnék továbbtanulni. Mondtam szerény elképzelésemet a pályámat illetően, és hogy szerintem ez nekem való. Erre néhány helyettesített óra után azt válaszolta: „Fiam, Bátori, te testnevelő tanár leszel!” Ettől kezdve nagyon tudatosan mindketten erre készültünk. Molnár Miklós tanár úrnak hatalmas motivációs ereje és pedagógusként mindig példaértékű hozzáállása volt. (Sajnos 48 éves korában meghalt autóbalesetben, de biztos vagyok benne, hogy nagyon-nagyon büszke lenne rám, mert szerintem az ő értékrendjét hordozom, hiszen én is úgy gondolom, hogy fegyelem nélkül nincs fejlődés.) Középiskolában 4 évig minden korosztályban kosárlabdából országos bajnokok voltunk, ami hatalmas dolog volt egy ilyen kicsi település számára. Egyetlen középiskolával rendelkező nagyközségben, nagyon kevés diákkal

dolgozva, az ő szakmai tudását bizonyították az eredmények.

- *Gond nélkül ment az átállás, hogy óvónő helyett testnevelő legyen?*

- Ésszerű döntésnek bizonyult. Otthon nem volt zongoránk, így minden nap a kultúrházba jártam gyakorolni. Az utolsó év vége felé nyilvánvalóvá vált, hogy a zenélés, a versenysport és a tanulás már túl sok egyszerre, így a zongorát abbahagytam. Szülőfalumban, a Petőfi Sándor Gimnáziumban érettségiztem, és minden évben fölkészültem a TF-re vagy a tanárképzőre az éppen aktuális továbbtanulókkal. Nekem az egész nyaram sporttal és munkával telt. Nagyon hálás vagyok a szüleimnek, mert a munka tiszteletére, megbecsülésére, valamint az emberek szeretetére is megtanítottak. 14 és 18 éves korom között nyaranta hat hetet fizikai munkát végeztem, ebből négyet az egyik helyi téglagyárban. Felnőttek mellé állítottak be egy brigádba, ahol a rámás agyagtéglákat kellett dobálnom a csillére. Nem volt pityogás meg kényeskedés: csinálni kellett, hiszen felnőttek közé osztottak be, és teljesítmény után fizettek! Napi 8 órát dolgoztam, reggel 4:20-ra jártam, vagy déli műszakra. A 4 hét után még 2 hét munkát vállaltam, az már „szórakozás” volt, a saját korosztállyal címezni jártunk az állami gazdaságba. Természetesen, amikor hazajöttem, volt egy kis pihenés, utána gyerekek edzésre! Ezeket a nyári munkákat önként vállaltam, pénzért, és utólag kiderült, hogy mindez olyan óriási tartást adott, amelyből a mai napig táplálkozni tudok.

- *A diploma megszerzése után hol kezdett tanítani?*

- Érettségi után rögtön felvettek a TF-re, ami nagy dolognak számított, mert akkor még csak egyetlen Testnevelési Főiskola volt az országban. 1973-ban jelentkeztem oda. A TF-re az ország összes középiskolájából jelentkeztek tanárjelöltek, minden évfolyamban 50 fiút és 50 lányt vettek föl.



Bátori Magdolna

Különleges ajándék volt, hogy nekem rögtön elsőre sikerült bejutnom. A lányok között ezüstérmes lettem a megszerzett pontokat tekintve, ami nem engem, hanem Molnár Miklóst, felkészítő tanáromat minősíti. Hihetetlen volt számomra ez az eredmény! Amikor végeztem, középiskolai tanári és kosárlabdaedzői oklevelet is szereztem. Edzői pályafutásom már harmad- és negyedéves főiskolás koromban elkezdődött: középiskolás fiúkat edzettem az intézmény szomszédságában.

A diploma megszerzését követően két évig Békéscsabán tanítottam egy középiskolában, majd Bajára kerülve, a Bányai Júlia Szakközépiskolában dolgoztam. Itt nagyon gyorsan rájöttem, hogy nem ez az én korosztályom, hanem a kicsik, az általános iskolás alsó tagozatosok. Annak ellenére, hogy a gyerekszeretetet mindegyik korosztályban át lehet élni, a kicsiké annyira belém ivódott, hogy pályám kilencven százalékában végül velük dolgoztam. Mivel a mezőberényi gimnáziumi igazgatóm nagyra becsülte a sikeremet, a Békés Megyei Tanács Oktatási Osztályán kiharcolt nekem és egy fiú évfolyamtársam számára egy társadalmi ösztöndíjat, amelyet azután 4 évig megkaptunk. Ez óriási érték volt, mert 700 forintot kaptam havonta, így a szüleimnek kevésbé kellett támogatnia, segítenie. Ennek ára azonban az volt, hogy az egyetem elvégzése után 4 évig köteles voltam a megyén belül elhelyezkedni, ahol éppen testnevelőre volt szükség. Egy kis faluba – mert Sarkad akkor még annak minősült – helyeztek volna, amit nagyon nem akartam, mert az lebegett a szemem előtt, ami a testnevelő tanárom célja is volt, hogy minden évben eljuttatott bennünket egy országos versenyre. Ha ő

meg tudta csinálni, vajon nekem is sikerülhet? Egy ilyen kicsi faluban természetesen esélytelen volt, így bekopogtattam a békéscsabai általános és középiskolákba, hogy szükség van-e valahol testnevelőre. Óriási szerencsém volt, mert a III. Béla Gimnáziumhoz hasonlóan patinás középiskolába, a *Rózsa Ferenc Gimnáziumba* felvettek. Itt évfolyamonként hat osztály volt, négyben általános képzést kaptak az odajáró gyerekek, kettőben pedig nyomdaiparit. Tanítás mellett továbbképeztem magam, 1980 januárjában kosárlabda szakpedagógus diplomát, majd 1988-ban még ugyanitt középiskolai gyógytestnevelő tanári végzettséget is szereztem.

- *Baja még mindig elég messze volt innen...*

- Békéscsabán nem volt kosárlabdaélet.

Nagyon egyedül voltam a középiskolában, nem volt merítésem, sem pedig az általános iskolában segítő kollégám, aki előkészítő csoporttal támogatva volna középiskolai munkámat. Teljesen érintetlen területen kellett elindulnom a kosárlabda tanításával, ami ennek ellenére jól sikerült: második évben már eljutottunk Kecskemétre, egy megyei versenyre. Ott láttak meg a szintén jelen lévő bajaiak, és elkezdődött a csábítás. A „meccselésemből” vagy a gyerekek felkészítéséből a szakember látta, hogyan és mit tudnak a diákjaim, ott fedeztek fel, és mondták, hogy milyen jó lenne, ha Bajára jönnek. Az akkori Leninvárosba (*ma Tiszaújváros* – Z. L.) és Miskolcra is hívtak, mert közben a testnevelő tanárom odakerült a Diósgyőrhöz, de egyik város sem tudta átvállalni a még 2 évig hátralévő társadalmi ösztöndíjamat. A visszafizetendő 14 000 forint nekem akkor hatalmas összeget jelentett, hiszen 1200 forint volt a fizetésem. Elmondtam a bajaiaknak is, hogy örömmel jövök egy kosárlabda-fellegvárba, de ilyen hátrányom-restanciám van. Segített a helyzetben *dr. Molnár János* – a Tanítóképző ké-

sőbbi tanára –, aki akkor még a tanácsolásán dolgozott, és *dr. Kincses Ferenc* tanácselnök-nél kijárta, hogy átvállalják. Így kerültem Bajára. Nem akartak elengedni Békéscsabáról, mert akkor már elég széleskörű szakfelügyeleten voltam túl, egy hónapig próbálták marasztalni. Hétfőn az igazgatónál kezdtem, igyekezett rávenni, hogy maradjak, azután kedden mentem a városi, szerdán a járási, csütörtökön a megyei tanács illetékeséhez, egyedül a péntekem volt szabad. Ezt így

négy héten keresztül csináltam, mondtam, hogy hajthatatlan vagyok, engem nem lehet megvásárolni, akkor ugyanis gyorsan kiutaltak volna nekem egy másfél szobás lakást, de csak a soron kívüliséget adták, a részleteket fizetnem kellett volna. Ez akkor is nagy dolognak számított, mert évekig kellett várni, hogy lakáshoz jusson az ember. Közöltem, hogy elszánt vagyok, de a győzködés miatt nem szeptembertől kerültem Bajára, hanem 1979. október elsejével kezdtem a Bányaiban, éppen szőlőszüretben indítottam az első hetemet.

- *Mikor került a Bányaiból a Gyakorlóba?*

- 1981 augusztusától tanítottam a Gyakorló Általános Iskolában az alsó tagozaton, és szakvezetője voltam a tanítóképzős hallgatónak. Sajnos akkor a Gyakorlóban csak egy osztályterem méretű tornaszoba

a Központban sem voltak a ideálisak: a gyerekekkel a Vasvári Pál utcába, illetve a Türr csarnokba ingáztunk, háromszögeztünk a dupla testnevelés órákra. De még ilyen helyzetben is sikerült úgy felkészíteni az 1991-92-es születésű gyerekeket 2002-ben, hogy eljutottunk Budapestre, az országos Kenguru kupa döntőjébe. Így történt, hogy éppen tizenhárom évig tanítottam a Gyaxiban és a Központban is. Amikor már utóbbiban érződött, hogy megszűnik, visszajöttem a Gyakorlóba, ahol akkor már állt a csarnok, és volt lehetőség a kosárlabda tanítására. András Barna vezette akkor a testnevelők munkaközösségét, itt ismét erős, jó csapatba kerülhettem. Végül itt, a Gyakorlóban fejeztem be a tanítást 2017. január 17-én.

- *Nagyobb korosztállyal nem is foglalkozott, csak a legkisebekkel, a kenguru korosztállyal?*

- Igen, a kedvenc korosztályom a 10 év alatti gyerekek. Ez egy nagy türelmet igénylő, fáradságos edzőmunkával járó kihívás-feladat, de én éppen ezt szeretem benne.

- *Vannak kimagasló eredményű tanítványai?*

- Igen, vannak szerencsére. Legismertebbek a *Pongó* fiúk: *Martin*, aki 1992-es születésű, ő volt a legidősebb a családban. Az apuka fiatal korában hivatásos focista volt, szeretne volna, ha a fiai a nyomdokaiba lépnek. Nekem sikerült megfertőzni Martint úgy, hogy két évig párhuzamosan focizott és kosárlabdázott. Egy idő után döntenie kellett, és a kosárlabdát választotta. Apukája az elején rendszeresen járt a Türr csarnokba, és föltről nézte, hogy az ügyes focistajelölt kisfia a kezével próbálja a labdát szelídíteni, és nem a lábával. Innentől már a másik két testvér, *Máté* és *Marcell* útja is egyenes volt, és Marci lett Magyarországon 18 éves korában a legfiatalabb idegenlégiós, aki Németországban folytatta, majd hat év után hazatért.

Mindhárman többszörös válogatottak lettek. Martin immár hazatért, a BasketBaja NB II-es felnőtt együttesében játszik, csapattársai között további hét egykori tanítványom szerepel. De nagyon sok tanítványom az ország különböző egyesületeiben edzőként, játékosként, sportszervezőként, valamint játékosként találta meg az örömét, szórakozását vagy a megélhetését a sportágon belül, tehát sokan maradtak a sportág közelemben.



A korábbi első osztályú kosaras tanítvány, Pongó Marcell a természetben is segít

volt, csarnok még nem, és a volt úttörőházba – ami most a dzsúdóterem – jártunk át tesizni. Ilyen körülmények között nem volt semmilyen lehetőségünk a kosárlabdára. Egy alkalommal, egy hallgatói zárótanítást követően *Gombás László*, a testnevelés tagozatos Központi Általános Iskola igazgatója felajánlott egy testnevelő tanári és edzői állást, amelyet természetesen elfogadtam. Így kerültem át oda. Sajnos azonban gyorsan rájöttem, hogy a körülmények

- *Úgy tudom, hogy a volt és a jelenlegi kosárlabda szakosztály utánpótlás-nevelésével is foglalkozik.*

- Természetesen, mindig is az enyém volt az előkészítő csoport és a legkisebb versenyzői korosztály felkészítése. Szép eredményeket értünk el: 2002-2012 között 8 alkalommal jutottunk az országos kenguru döntőbe, és ebből hatszor dobogón végeztünk. A következő 5 évben is döntősök voltunk, csak hogy ekkor már nem hirdettek eredményt. Gyakorlós tanítványaimmal a 2010/11-es idényben III. korcsoportos országos diákolimpián 1. helyezést értünk el. Jelenleg is edzősködöm, illetve két évet tanítottam is, csak a kosárlabdát, óraadóként a Gyaxiban. Heti 8 órában még most is „fertőzöm” az első, második és harmadikos tanulókat A személyes kapcsolat nagyon sokat jelent, mert akkor még nagyobb örömmel, szívesen jönnek edzésre a gyerekek. Most is egy 23 fős utánpótlás-csapatom van.

- *Gondolom, korábbi tanítványok gyerekei is megfordultak-megfordulnak a kezei között.*

- Hát persze, szoktam mondani egy-egy gyerekeknek, hogy ó, hát tanítottam már a nagymamádat is. Hogyha nagyon fáradt voltam, akkor sajátja helyett sokszor az anyukája vagy az apukája nevét mondtam.

- *Nem vonzotta később a zongorázás vagy a zene?*

- Tudom hasznosítani. Az ujjaim mozgékonyasága hozzásegített ahhoz, hogy 10 ujjal vakon tudok gépelni. Vettem egy gépíró könyvet, kétszer végigolvastam, és rögzítettem magamban, hogy nálam az A betű a dó, az S betű a ré, az alsó sor mindig az egész hangok voltak a fejemben, a felső sor pedig a félhangok, a fisz disz stb. Úgy is hasznosítom, hogy a fiú öltözőben, ha nincs alapszintű fegyelem, akkor nem megyek be. Akkor megyek a lányokhoz, ők csöndesebbek, és ott elkezdek nekik szolmizálni. Fel kell nekik ismerni, és nagy boldogság, ha rájönnek, hogy a dó-ré-mi-ré-dó az például az *Egy boszorka van...* kezdetű dalocska... Előfordult, hogy a Gyaxiban helyettesítettem az egyik osztályban, ahol volt zongora, odaültem játszani, és a gyerekek zongoraszó mellett tízóraitak.

- *Hogyan jött a Szemétfogócska ötlete?*

- Ha az ember bezár egy nagykaput, sok kiskaput kell kinyitnia ahhoz, hogy ne a bezárkózás és az elmúlás felé haladjon – nekem akkor jött a Szemétfogócska. Nagy természetkedvelő, túrázó, kerékpározó vagyok, sőt aktív futó is voltam, most már csak 6-7 kilométereket teljesítek. Nagy elkeseredésemre, amikor jártam a természetet, akár lábon, akár két keréken, láttam,

hogy mennyi szemét, mennyi olyan tárgy kerül a szabadba, ami nem oda való. Tudtam azt, hogy ez ellen valamilyen formában tenni fogok. Korábban a versenyztetés miatt nem volt hétvégén szabadidőm, így nem volt rá lehetőségem. De fejen mindig azon gondolkodtam, terveztem, hogy mit fogok tenni. Amikor 2017-ben nyugdíjba mentem, január végén kopogtattam *Perlaky Ferenc*, a polgármesteri hivatal városüzemeltetési osztályvezetője ajtaján. Ismertük egymást, mert mind a négy gyermekét tanítottam. Elmondtam neki, hogy milyen terveim vannak. Ismert engem, tudta, hogy elszánt vagyok. Azt mondta: „*Rendben, Magdi, csináljuk!*” Így 2017. április 22-én (a Föld napján) elkezdtek a

Szemétfogócskát, és most már kilencedik éve, hogy tesszük a dolgunkat.

- *Elégedett azzal, amit elért?*

- Maradéktalanul elégedett nem lehet az ember soha, csak elfogadja az eredményeket. Itt is nagyon sok embert sikerült megfertőzni, akárcsak a sportban. Egykori tanítványok, akik szülők vagy nagyszülők lettek már, nagyon sokszor megszólítanak, hogy Magdi néni, képzelje, öregfiúk csapatában kosarazunk. Vannak, akik futók lettek, és beépült a mindennapjaikba a mozgás, az edzés, ami a mai napig a munkásságom egyik célja. Én is bevitettem az életükbe a sportot és a szemléletemet. Amikor a félmaratonokon futottam, mondtam a tanítványaimnak: látjátok, gyerekek, 60-65 évesen is lehet még sportolni, versenyezni és érmet szerezni, a fiatalok között lenni és ezt a mentalitást mintaként mutatni. A szemétfogócskáról is azt gondolom, hogy immár több mint 2300 résztvevőt „megfertőztem”; Baján és a környező területeken kb. 520 köbméter szemetet gyűjtöttünk össze. Ezt úgy szoktam érzékeltetni, főleg a fiataloknak vagy a gyerekeknek, hogy a városi uszoda nagymedencéjét háromnegyedig meg tudnánk tölteni szeméttel. Sajnos ennek soha nincs vége, mert mindig újratermelődik a szemét. Generációknak kell felnőniük ahhoz, hogy érték legyen a tiszta természet, mert az emberek azt gondolják, ha már a portámon, a küszöbömön kívül van, nem tartozom érte felelősséggel.

Az én életfilozófiám az, hogy megszerettem a körülöttem lévő kicsikkel és szüleikkel is a közösséget, hogy milyen jó abban élni és tevékenykedni. A közösségnek egyfajta teremtő ereje van. Lehetetlennek tűnő tevékenységeket is meg lehet valósítani, természetesen dolgozni kell érte, de visszatölt. Olyan élmények érik a tagokat, amelyeket csak a családban nem élhetnek meg. A kosárlabda, illetve a szemétyűjtés segítségével sikerült valódi közösségeket teremteni. Ha a kosaras szülők csapatként képesek voltak egy manó kosárlabdatornát 10 éven át megrendezni, akkor azt hiszem, abban a közösségben hatalmas a kohézió. Ennek az örömét, boldogságát ők sem tudták volna megélni, ha nem tagjai a kosaras közösségnek. A Szemétfogócska is így indult: amikor nyugdíjba mentem, tudtam, hogy nagyon fog hiányozni a csapat. Azzal is tisztában voltam, hogy valamilyen formában segíteni fogok a természetnek. Ezért nagy kihívás volt számomra, hogy a kosárlabda játék vonzása nélkül is megteremtsem azt a közösséget, amely a szemétyűjtésben ugyanolyan örömet élhet



Nagy a szeretet a „gyaxis” testnevelők között

át, mintha játszana. Kiszámíthatatlan volt, hogy mekkora vonzereje lesz ennek, hogy jönnek-e az emberek összeszedni mások szemetét. Határtalan boldogság számomra, hogy ez már 9. éve tart. Azt szeretném, hogy az embereknek legyen igénye arra (főleg most, az elidegenedő világban), hogy fogjuk meg egymás kezét, és pénz nélkül is teremtsünk értéket. Akik ebben a programban részt vesznek, azok a családjukban, környezetükben is ezt az értékrendet fogják őrizni. A fejben történő változás, bár láthatatlan, de annál értékesebb. Ha csak árnyalatnyi nyomot hagyok a körülöttem élő emberek tudatában, akkor a befektetett munka nem volt hiábavaló!

- *A közösségépítés mellett marad-e ideje önmagára?*

- Természetesen igen. Nemrég a fiatal kollégák kérdezték: „Magdi néni, még mindig kerékpárral jöttél?” Mínusz 10 fok volt aznap reggel. Mondtam, hogy igen, pedig van autóm, de saját elhatározásból a kerékpározást választottam. Úgy gondolom, hogy a kerékpározás is ad egyfajta tartást, mindemellett természetkímélő, egészséges is. „Saját benzinnel” működöm, saját energiámat fektetem bele, könnyen lehet parkolni. Ha felülök a bringára, azonnal elkezdek énekelni. Nem tudom, miért, ez csak úgy belülről jön, nagy szabadságérzetet ad. Ahhoz, hogy ilyen terheléssel élhessem a napjaimat, szükséges a saját magam energia-háztartását is föltölteni: kertészkedem, kézműveskedem, túrázom, és igyekszem sok városi rendezvényen részt venni.

- *Ezek mellett jut valami másra is idő? Megmaradt a zene szeretete? A családjáról mit tudhatunk meg?*

- Igen, az nagyon megmaradt. Sajnos művelni nem tudom, mert már elfelejtettem kottát olvasni, vissza kellene tanulni bele. Úgy gondolom, hogy nyugdíjas koromban majd visszatanulok. No, de mikor leszek nyugdíjas!? Maradt a kézműveskedés. Csináltattam egy fafaragó népművésszel Mezőberényben egy hatalmas parasztszövészeket, amelyen én szőttem a Robinson bútorunkhoz a kárpitot. Rengeteg kis ajándékot is szövök, például kis tarisznákat, mert akik „engem kinőnek”, a kengurufészekből kiugranak, azoknak mindig ilyen kis virtuális tarisznát adok útravalóul, benne mindenféle szellemi töltéssel.

Emellett origamizom, origami érmekeket szoktam átadni különböző sportrendezvényeken vagy kosártáborokban a gyerekeknek. Nagyon szeretek olvasni is, sajnos most egy hónap alatt csak egy könyvet tudok bevállalni.

Sok szervezési feladat van mind a kosárlabdával, mind a Szemétfogócskával kapcsolatban. Ott van még a tanítás is, és végül, de nem utolsósorban unokázom. Férjem, *Netoleczky Gábor* vízszelő, van egy lányunk és egy fiunk, utóbbinál van két fiú unokám, szerencsére az országhatáron belül, Budapesten élnek, ennek is nagy jelentőséget tulajdonítok, és nagy boldogság számomra, hogy az unokákkal is sok-sok élményt tudok gyűjteni. Az edzések hétfőn, kedden vannak, mert a hét első felében még munkás vagy tanító nagymama vagyok, a hét második felétől pedig „nyugger” és mamó (így hívnak az unokáim). Általában kéthetente, szerdán 10-kor befejezem a tanítást, és utazom hozzájuk Budapestre.

- *Meddig tervezi, hogy aktívan dolgozik a közösségépítésért?*

- Egyik munkatársammal beszélgettem minap, mert én 2004-ben ennek a kosztálynak elindítottam a Mini-Manó kosártornát, amelyet tíz évig minden évben megrendeztük a szülőkkel, a kollégákkal, a kosárlabdát szerető szakemberekkel, akkor még a Bajai Bácska keretén belül. Sikerét jelzi, hogy 2014-ben már az ország minden pontjáról jöttek a kis palánták, 72 csapat nevezett, négy helyszínen, hét pályán pattogtattak a gyerekek. Kinőttük ezt a rendezvényt, és a 10 éves jubileumnál bezártuk, akkor még a Face Team Akrobatikus Sportszínházat is elhívtuk *Weidinger Yvette* segítségével. Ezt szeretnénk újraéleszteni 11 év után, és 2025. május 10-

én megrendezzük a legkisebbek tornáját, a neve még maradjon titokban! A gyerekek öröme, a szülők öröme visszatölt engem, és plusz energiát ad, igazi örömforrást, boldogságot jelent, s ha még az egészségem engedi, és a szellemi kapacitásom megfelelő, miért ne csináljam!? Igaz, hogy szokták kérdezni a kicsi gyerekek, mert a kor az arcomra van írva, hogy Magdi néni, hány éves vagy? Mondom: a nagymamád lehetnék.

- *Milyen elismerésekben részesült?*

- Mondhatom, hogy országosan elismert szakember vagyok. 2008-ban a *Bajai Városvédő és -szépítő Egyesület* oklevelet adományozott nekem, 2009-ben *Baja Város Sportjáért* díjat kaptam, 2010-ben *Az Év Edzője* díj második helyezettje, 2011-ben *Az Év Utánpótlás Edzője* lettem Baján. Az Emberi Erőforrások Minisztériumától megkaptam a *Bonis Bona – A nemzet tehetségeiért* díjat. Országos felkészítő pedagógusnak minősítettek és az *Ifjúság Tehetségeért Díjat* adományozták számomra. 2021-ben *Baja Város Polgármesterének Kitüntetését* kaptam. A budapesti FICSAK Egyesülettől a Szemétfogócskáért a *Jövő Zöld Generációjáért 2023-as* különdíjat vehettem át. Pályám mottójaként Henry Ford gondolatát idézem: „Összejönni – jó kezdés. Együtt maradni – haladás. Együtt is dolgozni – siker.” Bár Bajára jövevényként érkeztem, nagyon megszerettem a várost, szűkebb pátriámként tekintek rá, és úgy gondolom: jó itt élni. ■



Egy kupa a számtalan közül

A Vonatkert fái

Sarlós István

■ Az 1920-as években Baján több jelentős területrendezés is történt, amelyekből az egyik a mai vasútállomás és a Dózsa György út határolta városrészre terjedt ki. A Tanítóképző épülete mellett az állatvásártér és a vasúti park volt itt az 1920-as évek elején, de 1927-ben nagy változások kezdődtek. Budapesten a trianoni békediktátum következtében elcsatolt városoktól neveztek el közterületeket – elsősorban új utcákat –, amely szokás országosan terjedt. Természetesen a közelben lévő elcsatolt városok nevét adták az utcáknak, így „született meg” Baján 1928-ban: a Bácska tér, az Arad, a Kassa, a Kolozsvár, a Pozsony, a Szabadka, az Újvidék, a Zenta és a Zombor utca. A beépülő, kialakuló új városrész további területrendezést kívánt, amely a Vasúti park (ma: Vonatkert) mai formájának kialakítását vonta maga után: az utcák pontos kijelölése, kialakítása, kövezése; az új házak számára a telkek kimérése; az új lakónegyedben a közműhálózat – víz, villany és csatornahálózat – kiépítése. A területrendezést az itt lakók, a Magyar Államvasutak és a Tanítóképző tanárai is kérték több beadványban a városvezetéstől, így a lakossági támogatás is megvolt a projekthez. 1928-ban kezdődött el a tervezés, a beérkezett tervek és árajánlatok alapján 1929-ben jelölték ki a kivitelezőket. Mivel a tárgyalások elhúzódtak, a legtöbb kivitelezővel csak 1930 áprilisában és májusában sikerült megállapodni, így bizonyos munkálatokat csak következő év tavaszán lehetett elvégezni.

A területen külön problémát jelentett a városi kertészet tevékenysége és a tervezett zöld területek kialakítása, mivel ekkor a Vasúti park volt Baja egyetlen jelentősebb, fákkal benőtt belvárosi parkja. Az első világháború és az azt követő szerb megszállás alatt a városi faállomány erősen csökkent a tüzelőanyag hiánya miatt. Szükséghelyzetben a városi zöld területekről és az utak mentéről vágták ki a fákat az emberek, hogy a szükséges fűtőanyagot megszerezzék maguknak. A falopásért természetesen komoly büntetéseket helyeztek kilátásba – tiltó rendelkezések voltak, fenyítés és büntetések kifizetése is történt –, de a megszálló közigazgatás is folytatta ezt a gyakorlatot, és nem is igazán foglalkozott a problémával. A kivágott fák pótlásáról szó sem volt, így 1923-tól a városi kertészet – az országos akciókkal megegyező szellemiségben – átfogó fásítási programba kezdett Baja város egész területén. A hosszú távú tervekbe illeszkedett a Vasúti park átalakítása, bi-

zonyos területeinek átgondolt újrafásítása is, amely viszont néhány esetben a régi fák kivágását, kicserélését jelentette. Az öreg fák kivágása a területen élőkben ellenérzést váltott ki, így ismét aláírásgyűjtő akció indult, ezúttal a területrendezési építkezések leállítására.

„6.019/1930. kig. [közigazgatási]

Amler Antal és társai bajai lakosoknak a vonatkert fairsításának megakadályozása tárgyában.

Méltóságos Polgármester Úr!

A mily nagy örömmel töltötte el lelkünket annak a híre, hogy városunk nagyérdemű törvényhatósága március hó végén tartott ülésén azt a határozatot hozta, hogy a múlt év folyamán beterveztett kérelmünk teljesítésével a vasúti állomás mellett lévő parkot, ligetet nagy költségek árán rendbe hozatja. Annyira megdöbbenett a már folyamatba vett előmunkálatok alapján felmerült s »a látogatás szerint« valóban bizonyuló hír, hogy ezen park illetve városunk egyetlen ózondús, s fákkal beültetett ligete csak ezen fák nagy részének elpusztítása árán volna rendbe hozható.

Mi nem ezt kértük; mert ha sejtettük volna, hogy városunk ezen egyetlen ligete is, a már nálunk túlzásba vitt fapusztítás, csonkítás és kegyetlen irtás árán újítható meg, úgy e kérelemmel nem fordultunk volna a város mélyen tisztelt törvényhatósági bizottságához.

Ma, mikor a kormány az egész Alföld befásításának gondolatával foglalkozik, s mikor az állam erdősítésekre, s befásításokra jutalomdíjakat tűz ki, mikor már az elemi iskolás gyerekekkel a fák ápolását, szaporítását külön iskolai, ünnepszerű alkalommal kell megkedveltetnünk. Akkor évről-évre azt kell látnunk, hogy Baján ennek ellenkezője történik, hogy itt tömegesen ítélik halálra az utcákat beárményező fákat, szívtelenül megcsontkítják azokat, hogy az utcák csúfságára szolgáljanak és vidéki honfitársaink sajnálkozását, vagy gúnyolódását provokálják.

A vasúti park városunk egyetlen árnyat adó ligete, hová polgártársaink, s a városba érkező, innen távozó honfitársaink a nyár perzselő hevében pihenni,

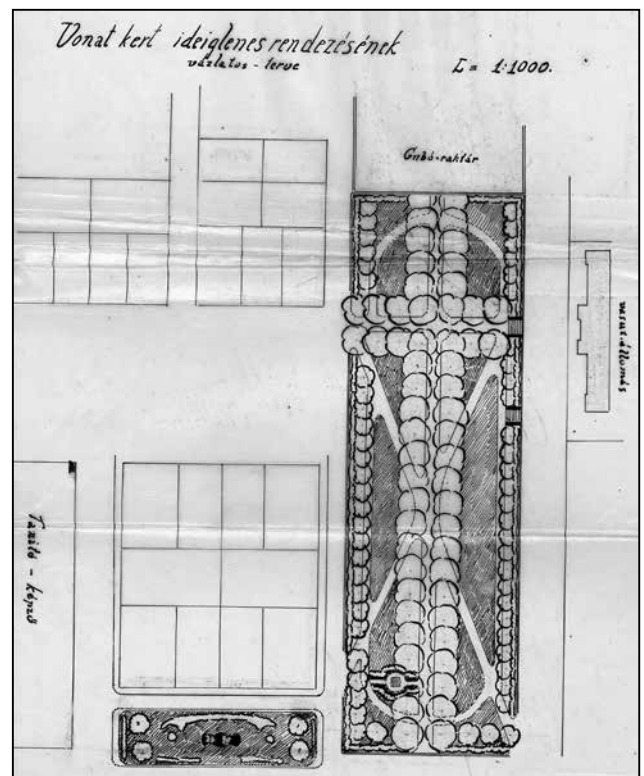
üdülni mehetnének. Az állítólag tervbe vett tömeges fairsítással ezt az egyetlen ligetünket is áldozatul kell hoznunk egy fanatikus téveszmének?

Kérjük Méltóságodat, s a város törvényhatósági bizottságát, akadályozza meg ezt a merényletet! Hogy kívánhatjuk a kevésbé művelt néposztálytól a fák és ültetvények kímélését, ha maguk a hatósági megbízottak ily kíméletlenül bánnak a természet adta kincsekkel! Irtassanak ott, s akkor, ahol, s amikor már előzetesen gondoskodtak a pótlás megvalósításáról!

Kérelmünket megismételve, s Méltóságod megértő jóindulatába mély tisztelettel ajánlva vagyunk

Baja, 1930. április hó 5-én. Amler Antal [még számtalan aláírás]

Dr. Borbíró Ferenc polgármester furcsa helyzetbe került. A területrendezés kivitelezési munkálatai elsősorban az 1929 őszén tartott helyhatósági választás miatt késtek. A Horthy-korszakban az 1929. évi XXX. törvény minden szempontból átalakította a helyi önkormányzatokat: választó- és választhatósági jog, összetétel stb. Az új törvényhatósági bizottság, közgyűlés csak 1930 elején állt fel, élén a régi-új polgármesterrel. Az új hivatali rendszer azonban megszokást és kompromisszumokat is megkövetelt az új vezetéstől, így az 1929 első felében megkezdett, a Vas-



A Vonatkert eredeti tervrajza 1930-ból

úti parkra vonatkozó tárgyalások csak 1930 márciusában folytatódtak, bár bizonyos munkálatokat megkezdték, így a városi kertészet a fakitermelést is. Ebben az átmeneti helyzetben kellett a bajai polgármesternek megnyugtania a kedélyeket.

„Méltóságos Amler Antal c. [címetes] főigazgató és Major József min. [miniszteri] tanácsos törvényhatósági bizottsági tag uraknak, Baja.

Írásban is igazolom, hogy Méltóságotok nálam április 6-án a vonatkert fásításának megakadályozása érdekében szót emeltek, s hogy a már akkor megmutatott, és azóta is számos aláírással ellátott tiltakozást a tegnapi napon hozzám benyújtották.

Szóbelileg is közöltem már Méltóságotokkal, hogy a polgárságnak – nemcsak számbeli nagyságánál fogva – figyelmet érdemlő hangulatáról már előzetesen is értesülve voltam, s ez okból a munkatervek iránt különösebben is érdeklődtem. Magán a helyszínen is megjelentem, s az illetékes tényezőkkel részletes megbeszélést folytattam. Ezek alapján adom meg az alábbiakban írásos fejeletemet is:

A vasúti kert rendezési tervét a szakközvegek elkészítvén, azokat egy helyszíni tárgyalás alkalmával a megjelent bizottsági tag uraknak bemutattuk, s a kisgyűlési tárgyalás alkalmával is előterjesztettük. Sem ekkor, sem később a terv ellen e részben kifogás fel nem merült, s a th. bizottság ezen sem kifogásolt terv egyhangú elfogadásával hozta meg határozatát. Ami most történik, az nem más, mint a megállapított tervnek kíméletes, ésszerű végrehajtása.

Valóban úgy van, hogy csak »a látszat szerint« túlságos a fapusztítás. A méremői és gazdasági hivatal ugyanis többféle, kerítés- és útvezetési lehetőséget jelölt ki, s ezen kijelölések adták azt a látszatot, hogy a kert »csak a fák nagy részének elpusztítása árán« lesz rendbe hozva.

A végleges elhatározás, azon megoldási lehetőség mellett történt, amely a terv kivitelét a legkevesebb fakitermelés mellett is – legalább átmenetileg – érzésünk szerint kifogástalanul megoldja.

A vonatkert területén 417 fa van, ebből kitermelődik 65 darab: vagyis a fáknak 15.6%! Ezt a fáknak legnagyobb szeretete mellett sem lehet „túlzásnak” minősíteni, ha még azt is tudomásul vesszük, hogy az értékeesebb, kiválóbb egyedekre lehető figyelemmel voltunk, s hogy a fáknak egy része nem is az utak és kerítések érdekében termeltetik ki, hanem kifejezetten kertészeti okokból azért, mert a rosszul fejlődött, hitványabb egyedek dísztelenségük mellett csak a mellettük álló értékeesebb fáknak szép fejlődését gátolják.

Meg vagyok győződve arról, hogy a már kész kert a városnak valódi díszje lesz, s abban örömeiket fogják találni azok is, akik a folyamatba tett munkákat ma aggodalommal nézik. Sajnos a közgyűlés nem hozhatta meg idejében határozatát. Ezért a kertészeti munkának egy része már csak az ősszel, illetve talán csak a jövő tavasszal lesz kivihető. A jövő májusra azonban a kert új elrendezésében már készen fog állani és erős a hitem, hogy akkor a város egyete-

mes közönsége akként fog itélni, hogy a gondolatot helyesen és szépen oldottuk meg.

Ami a beadványnak nem a vasúti kertre vonatkozó részét illeti, legyen elég ez alkalommal csak arra utalni, hogy a fáknak, »szívtelen megcsonkítását« legnagyobb részben a villamos vezetékek tették elkerülhetetlenné, s nem egyszer voltunk kénytelenek fákat kitermelni, az érdekelt közönség megokolt kérelmére.

Nem kell tehát valamely »fanatikusság« tévészmeiben feltételezni az okot, amikor a zárszámadások még azt is igazolják, hogy a kitermelt fákat a változott igényeknek megfelelő más fajfélésekkel rendszeresen pótoljuk, s a város közterületein ma kimutathatólag több fa van, mint volt azelőtt.

Kérem Méltóságotokat, hogy ezen válaszat tudomásul venni, s a kérelem aláíróival is megnyugtatóan közölni szíveskedjenek.

Baján, 1930. április hó 8-án, polgármester.”

A tiltakozók elfogadták Borbíró Ferenc válaszat, bár maradtak elégedetlenkedők, őket a tervek nyilvános bemutatásával próbálták meggyőzni az ügyben. A fák visszavágását, kivágását és durvább nyelését a város villamosítása miatt kellett elsősorban megtenni, amely ekkor szintén általános elvárásnak számított. A polgármester megpróbálta elmagyarázni a város lakosságának, hogy a modernizálás és az ezzel járó építkezés együtt jár egyfajta környezetkárosítással, amelynek hatásait viszont lehet mérsékelni, aminek érdekében a lehetőségeihez mérten a városi kertészet mindent elkövet. ■

Séták szülőhelyünk fái és bokrai körül

A bajai parknegyed: a Vonatkert és környéke

Masa György

■ Óriás platánfáktól árnyas park: így él elménkben a Vonatkert. Ha egy szép tavaszi napon rászánjuk az időt, hogy nyitott szemmel végigjárjuk a kertet és környékét, ennél sokkal több épített és ültetett értéket fedezhetünk fel a lombkoronák árnyékában. Szülővárosunk fái és bokrai között tett rendszeres sétánk során ezért ebben a hónapban városunknak a – véleményem szerint – legjobban parkosított negyedét látogatjuk meg. Érdemes áttekintenünk a séta előtt azt, hogyan jött létre ez a Baja többi városrészétől eltérő, egyedi környék. A Vonatkert és a vele összefüggő Köztársaság és Bácska tér, illetve az ezeket összekötő rövid utcák gazdag növényzetüket viszonylag késői, így már modernebb vá-

rostervezési elveket érvényesítő kialakulásuknak köszönhetik. Az említett közterek helye az első katonai felmérés XVIII. század végén készült térképe szerint a város északkeleti határában elterülő beépítetlen terület volt, Baja és „Istvánmegye” között. A térkép nem jelöl kerteket vagy szőlőültetvényeket a területen, csak néhány gírbegurba utacsokát mutat egy sík telken. Baja 1801-ben évi öt alkalomra vásártartási engedélyt kapott, amelyet 1820-ban hetivásárokkal kibővítettek (még heti piacok is voltak szerdán és szombaton). Ezek helyszínéül a város közelében lévő üres terület kiválóan alkalmasnak bizonyult. 1885-ben érkezett meg a városba vasút, ekkor nyitották meg a Baja–Szabadka vonalat. Az állomás első, egyszerűbb és

kisebb épülete rögtön a mai helyére került, így a vasúti töltés kettészelte a területet. A keleti, kisebb rész a későbbiekben állatvásártérként funkcionált, míg a nyugati részen a kirakodóvásárokat tartották. Az állomás környéke már ezekben az első időkben fásítva volt. *Magyarász Ferenc*, aki egyébként azt a megállapítást teszi az előző századfordulón, hogy Baján nincsen valamire való park vagy sétatér (szerinte a bajaiak magánkert-szeretete miatt), az állomás környékéről így értekezik: „Mindjárt az állomás előtt terül el a vonat-kert. Kár, hogy maga a publikum teljesen elhanyagolja és faczér cselédek, meg közveszélyes egzisztenciák kétes értékű kedvteléseinek prédáját [sic!] engedi át. Pedig ebből a kertből igen szép sétahely kerülné ki, hi-



szén hatalmas platánjai és akáczfái máris kellemes árnyékot nyújtanak.” (Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai; Bács-Bodrog Vármegye I.)

A Nagyvásárteret – mert így nevezték akkoriban – ezek után lassan elkezdte magába fogadni a város, sorra jelentek meg rajta az épületek. A Pesti (ma Dózsa György) út mellett emelkedő lakóházak választották le a Kisvásárteret, a mai Jelky András tér elődjét. Megépült a tanítóképző intézet és a terület talán legérdekesebb épülete, a MÁV osztálymérnökség palotája. Ez az épület a Bácska téren áll, a Vonatkert közvetlen szomszédságában, az egykori SZTK (Szakszervezeti Társadalombiztosítási Központ) elhagyott épületével átellenben. A korra jellemző, egyedi stílusú házban ma már magánlakások találhatók. Az új épületek három nagyobb térre

tagolták a hatalmas vásárteret. Legnagyobb forgalmú ezek közül a *Köztársaság* (régibbi nevén *Tanácsköztársaság*) tér, ahol a kommunizmus évtizedeiben forradalmi emlékmű állt (a szobrot a rendszerváltást követő években eladták, ma valószínűleg egy San Francisco-i villa kertjében van). A tér Szegedi út melletti oldalán és tovább, a főiskola épülete előtt is egységes nyugati ostorfa sor található. Ezek a fák még a fejlődés szakaszában vannak, egészségesek. A gyepel borított tér másik oldalán szintén egységes, rendezett képet mutató *kislevelű hárs* fasor húzódik végig. Szót érdemel a Tanítóképző belső kertje is, ahová a bátrabb kíváncsiskodók tanítási időben nyugodtan bemerészkedhetnek. Érdemes, ugyanis a főiskola épületei között számos öreg, szépen fejlett növényt találhatunk. Sajnos a régi tornaterem előtt álló



Fotók: Molnár Attila

hatalmas kocsányos tölgyet néhány éve eltávolították, de szerencsére néhány szép fekete fenyő és fejlett hársfa még mindig díszíti a hangulatos belső parkot.

A Bácska tér vegetációs időszakban szinte teljesen lombokkal borított. Fajösszetétele nem számít különlegesnek, hiszen leginkább a városrészen eddig megszokott nyugati ostorfákat láthatjuk. Ezek közül némelyik már igencsak megdőlt, ágai a talajt súrolják. Az SZTK felőli oldalon vadgesztenyesor áll. A tér középső részén néhány juhart találunk, a Türr István Technikum előtt pedig fiatal platánok növekednek. A Tanítóképző új épülete előtt eltűnt a kosárlabdapálya, reméljük, a helyén igényes közteret alakítanak ki. A nyilvános sportpálya azonban hiányozni fog, mert ezekből városunkban nincs elegendő, igaz, épp a Vonatkertben találunk néhányat.

A Vonatkertbe érve nem kerülgethetjük tovább a platánok témáját. Valójában ezen a néven több fajt is érthetünk. A *keleti platán* a Balkán-félszigeten és az itáliai félszigeten őshonos, hatalmas termetű növény. A *nyugati platán* észak-amerikai eredetű faj, mely eredeti élőhelyéből eredően hűvösebb vidéken is szépen fejlődik. A leggyakrabban ültetett *közönséges* vagy más néven *juharlevelű platán* e két előbb említett faj keresztezéséből származó dísznövény, a Vonatkertben is ezekkel találkozhatunk. Szeletterülő, hatalmas lombkoronát nevel, mely ennek ellenére jól átengedi a fényt. Jellegzetessége a sima törzs, melyről nagy darabokban válik le a kéreg. Ezeknek a leváló daraboknak a nyomán alakulnak ki a törzs jellegzetes színes foltjai. Levellei karéjosak, a juharok leveléhez hasonlatosak. A levelek gyakran egész télen a fán maradnak, védve a rügyeket a fagytól. Termései érdekesek: hosszú száron gyakran többesével lógnak, gömb alakúak, és a közönséges platán esetén hosszú szőrökkel borított magvakat tartalmaznak. Eredeti élőhelyén kedveli a nedves talajú részeket (folyó és patakpartok), kedvező körülmények között akár ezer évig is él. Városfásításra régóta használják, mivel a koronaalakítást és a gyökérzetet korlátozó kisebb termőterület is jól tolerálja. Fasorként, parkokban ültetve, kifejlett állapotában rendkívüli díszítőértékkel rendelkezik. A Vonatkertbe érkezőknek ezek a növények tűnnek fel elsőként, de azért más fajokat is találunk a parkban. Öröndetes, hogy néhány szépen fejlett kocsányos tölgy áll a kertben, például a Gyakorló iskola előtti kis elkerített részen több példányt találunk. Ugyanitt



figyelhető meg a cserje méretű örökzöld *ráncoslevelű bangita*. Ennek az ázsiai eredetű bokornak tavasszal nyílnak az illatos, fehér virágai. Úgy tűnik, a „Gyaxi” előtti példányok jól érzik magukat félárnyékos helyükön, máshol is meg lehetne próbálkozni a telepítésükkel. A vasútállomáshoz vezető kocsit mellett *jegenyenyár* faszor található. Sajnos ezek a fák nincsenek jó egészségi állapotban. Részben a hatalmas platánok árnyékolják őket, részben pedig eljárt felettük az idő. A nyárfák rövid életű fák, a város több részén is lehet előregedő példányokat látni. A kiállított gőzmozdony környékén és a park középső részén több vadgesztenyét találunk.

Különösen örvendetes, hogy a fákon sok mesterséges madárodút látni. A Gyakorló iskola előtt a park élővilágát bemutató tábláról tájékozódhatunk, ilyenből lehetne többet is kitenni a kertbe. Nekem tetszenek a régi padok, megszokott látványuk jól illeszkedik a milióbe. Felújításuk nem kerülne sokba, érdemes lenne

erre a városvezetésnek gondot fordítania. A Vonatkert szépségét a kert Szegedi út felőli oldalán található gázfogadó állomás rontja el. A létesítmény frekventált helyen található, de ennek ellenére tervezése során az izléses megjelenés láthatóan nem volt szempont. A bajt csak tetézi, hogy állapota rossz, környezetét pedig szemét borítja. Jó lenne, ha városunknak erről a kiemelkedő helyszínről számúzni lehetne ezt a csúf épületet. Ha ez egyelőre nem lehetséges, akkor legalább karbantartással, gondozással enyhíteni kellene azt az esztétikai kárt, amelyet jelenléte okoz.

Mi, bajai honpolgárok, azt hiszem, nem lehetünk elégedettek városunk vasútállomásának jelenlegi állapotával, erre is bőven ráférne a felújítás és a modernizálás. Vasúton érkező vendégeinket ezért gyorsan vezessük ki az állomás területéről, mert a Vonatkert fái által nyújtott látvány majd biztosan olyan benyomást kelt bennünk, amelyre büszkébbek lehetünk. ■



*Minden kedves olvasónknak
áldott húsvéti ünnepeket
kívánunk!*

HONPOLGÁR-
estek

Figyelem!

*Felhívjuk olvasóink figyelmét
a Bajai Honpolgár-estek
márciusi előadására.*

Csillagmítoszok az ókori Egyiptomban

Előadó:

*Dr. Priskin Gyula
ókortörténész (SZTE BTK)*

Időpont:

2025. április 25. 18 óra

Helyszín:

*Ady Endre Városi Könyvtár
Baja, Munkácsy u. 9.*

**Minden érdeklődőt
sok szeretettel várunk!**

Katymári Vanda:

ÁPRILISI PILLANAT

Csacsog a csend az erdőn,
komisz a szél, hajamba kap.
Mohazoknis, nyurga fák közt
arcon csókolgat a Nap.

Most rád gondolok éppen,
ahogy járok e vad tájon,
s egy rám hajló ág ívében
vállad vonalát látom...

Dr. Mátrai Tibor kitüntetése

Nemzeti ünnepünk, március 15. alkalmából számos magas állami kitüntetést adtak át. Az idén díjazottak között volt

dr. Mátrai Tibor,

a Bajai Szent Rókus Kórház orvosigazgatója,
a szülészeti-nőgyógyászati osztály osztályvezető főorvosa, aki a

Magyar Érdemrend Lovagkeresztje

elismerést vehette át *Pintér Sándor* belügyminisztertől.

A kitüntetést 2025. március 13-án adták át a Belügyminisztériumban.

Sok szeretettel garatulálunk!

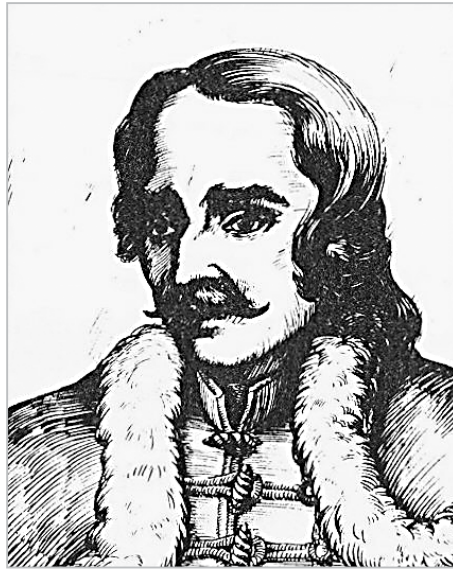
Mikoviny Sámuel, a 18. század első felének polihisztorja

Nebojszki László

■ „Mikoviny térképező munkássága az 1765-1783-ig terjedő első katonai felvettelt évtizedekkel megelőzte. Ő volt tehát az első, aki hazánk területéről pontos felmérésre támaszkodó, részletes topografiai térképeket készített. Fellépése előtt a térképek mérés helyett hozzávetőleges becsléseken alapuló, vagy éppen hallomásból, találmányra készített távlatos rajzok voltak.” – írta Irmédi-Molnár László a *Mikoviny Sámuel térképfelvételi módszere* című, a *Térképészeti Közlöny* 1930/I. számában megjelent cikkében. Továbbá megjegyezte, hogy *Luigi Ferdinando Marsigli* 1726-os hágai kiadású hatkötetes Duna-monográfiájának térképei irányt mutattak Mikoviny munkásságának, akinek mappái az alapos felmérések nyomán pontosságukkal tűnnek ki. Az említetkről szólva és az életút alapján tekintjük át cikkünkben a 275 éve elhunyt tudós munkásságát.

Mikoviny Sámuelről hiteles portréval nem rendelkezünk. *Faller Jenő* a *Bányászati Lapok* 1961. 1. számában megjelent *Mikoviny Sámuel négy portréjáról* című írásában foglalkozott a kérdéssel, és más kutatók érvelésével egyetértve megállapította: a Bél Mátyás *Compendium Hungariae Geographicum* című – több kiadást megélt – munkájának bevezető illusztrációján látható tekintélyes megjelenésű, ülő, jobb kezében a Duna-Tisza mentének térképét tartó és baljával a háttérben látható pozsonyi várba mutató férfi Mikoviny Sámuel. A képet *Zeller Sebestyén* pozsonyi rézmetsző készítette, cikkünkben az ebből kivágott mellkép részletet közöljük portréként.

Mikoviny Sámuel (1698/1700-1750) szüleinek harmadik gyermekeként a ma Szlovákiához tartozó Ábelfalván jött a világra. Apja, idősb *Mikoviny Sámuel* (1658-1730) 1693-ban nyerte el a település evangélikus lelkési állását, anyjának csak *Ilona* keresztnéve ismert. A leszármazási vonal az 1600-as évek kezdetétől követhető, a magyar nemesi család eredetileg kisebb földbirtokokkal rendelkezett. Ábelfalva *Bendefy László* 1976-ban megjelent *Mikoviny Sámuel* megyei térképei című munkája szerint az 1700-as évek elején mintegy 50-60 házból álló, 3-400-as lélekszámú, szlovákok lakta falu volt. A helyi iskolát az evangélikus egyház tartotta fenn, kezdetben ezt látogathatta Mikoviny is. Besztercebányára 1710 körül került, ott ismerte meg az 1708-ban Magyarországra visszatérő



Mikoviny Sámuel

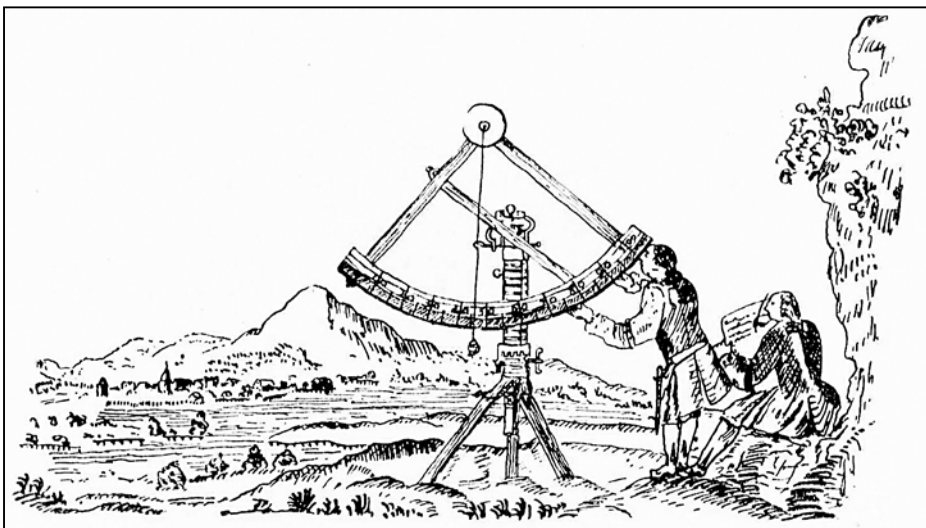
és az evangélikus algimnáziumban előbb tanárkodó, majd igazgatóvá választott *Bél Mátyást*. A mester és tanítvány közötti tisztelet alapozhatta meg a későbbiekben kialakuló barátságot és jó munkakapcsolatot. Mikoviny tanulmányait a pozsonyi evangélikus gimnáziumban folytatta, majd az egyház támogatásával előbb a Nürnberg melletti Altdorf, utóbb Jéna egyetemén tanult, ahol 1723-ban matematikusi (mérnöki) diplomát szerzett. Altdorf kapcsán érdemes megemlíteni, hogy ottani matematikai és csillagászati tanulmányai során szívesen látogatta annak a *Johann Heinrich Müller* (1661-1731) professzornak az előadásait és obszervatóriumát, akinek testvére *Johann Christoph Müller* (1673-1721), a Marsigli-térképek rajzolója-szerkesztője volt. A közeli Nürnbergben pedig virágzott a kézművesipar, művészi fokon művelték a térképek sokszorosításában fontos szerepet játszó rézmetszést is, így Mikoviny kitanulhatta a mesterséget. Ebbéli tehetségét jól mutatja, hogy – más munkák mellett – *Bucholtz György* rajza nyomán elkészítette a Deményfalvi-barlang és a nadragulya rézmetszetét: mindkettő szerepel Bél Mátyás 1723-ban kiadott *Prodromusában*.

Jéna után – a kor szokásainak megfelelően – Mikoviny európai tanulmányútra, tapasztalatszerzésre indult, majd 1725-ben tért vissza Pozsonyba, ahol a vármegye mérnökeként a vízrendezési munkálatokon dolgozott, emellett munkát vállalt különböző nagy területű főúri uradalmaknál. Például Mikovinyt bízta meg *gróf Esterházy József* a tatai uradalom 1727-es meg-

vásárlása után a Nagytó és környéke vadvizeinek szabályozásával, továbbá foglalkozott *nemes Festetics Kristóf* birtokain a földművelést lehetővé tevő vízrendezési, lecsapolási munkálatokkal is.

Bél Mátyás 1714-től a pozsonyi evangélikus gimnázium igazgatója, majd 1719-től a pozsonyi ágostai hitvallású evangélikus gyülekezet vezető lelkésze lett. Ismeretése az egykori tanítvánnyal, a tanulmányait Jénában befejező és Pozsonyba a későbbiekben visszatérő, kiváló felkészültségű Mikoviny Sámuellel barátsággá és munkakapcsolattá érett, így természetes, hogy őt kérte fel a *Notitia Hungariae novae historico-geographica (Az új Magyarország történeti-földrajzi ismertetése)* című, ma is forrásértékű munka vármegyetérképeinek elkészítésére. A felvételi módszert a *Notitia* ... 1735-ben megjelent első kötetében ismertették (emellett megjelent Pozsony vármegye térképe és Pozsony város látképe), de Mikoviny 1732-ben Bélnek készített *Epistola, de Methodo Concinnandarum Mapparum Hungariae, Topographicarum, ad Virum Clarissimum Mathiam Belium* című tanulmányában részletesen is kifejtette. Eszerint – röviden összegezve – módszere asztronómiai (csillagászati helymeghatározási), geometriai (háromszögelés, előző kiegészítésére, alappontok meghatározására), magnetikai (iránytű használata) és hidrográfiai (iránytűvel a vízfolyás kanyargásainak megállapítása) alapokon nyugszik. Nem meglepő, hogy az elkészült térképek messze a kor színvonala felett álltak. Módszereit helyeselve és munkásságát elismerve 1735-ben Mikovinyt a berlini Porosz Királyi Tudós Társaság tagjává választotta.

A bécsi udvari kamara báró *Sternbach Antal Vencel* főbányagrófhhoz 1735-ben intézett leiratában Selmecebányán Felsőfokú Bányatisztképző Intézet létesítését rendelte el. Mikoviny mérnökként, az ottani termelést segítve már számos alkalommal megfordult a településen, akkor azonban tanári feladatokat is kapott az újonnan létrejött intézményben: a mennyiségtan, a hidraulikus gépészet, az út- és hídépítészet oktatásával bízták meg. Emellett átvette a több mint egy évtizedig tartó selmecebányai nagy vízépítési munkálatok műszaki irányítását, amelyek során gondoskodni kellett a terepviszonyok adta lehetőségek felhasználásával víztározók építéséről, az ott visszatartott víz energiájával a vízemelő,



Az asztronómiai mérések legfontosabb eszköze a háromlábú, szétszedhető kvadráns

zúzóművek stb. működtetéséről és a vizet felhasználó, a bányaműveléshez szükséges berendezések számára elegendő vízmenyiség biztosításáról. Ennek során többek között *Hell Mátyás Kornél* (1653-1743) bányamesterrel és annak *József Károly* (1713-1789) nevű fiával több műszaki újításuk született.

A felsorolt, egész embert kívánó munkák mellett Mikoviny tovább dolgozott Bél Mátyással a *Notitia ...* újabb kötetein: ezekbe a vármegye-térképek mellett tájképeket is rajzolt. Alkalmanként Pozsony városától kapott mérnöki feladatokat, a királyi bányavárosok mérnökeként dolgozott az alsó-magyarországi bányavárosok aktuális feladatainak megoldásán stb. Az osztrák örökösödési háború kitörése után a császári hadsereg tartott igényt a szolgálataira: őrnagyi rangban 1742-43-ban *Rust Imre* erdőmesterrel a magyar-morva határvidék felmérését és megerősítését végezte, majd 1745-ben a sziléziai hadjáratban erődítések tervezését és kiépítését végezte, továbbá térképészeti munkák voltak a feladatai. Az udvari kamara 1747-ben felmentette selmezbányai elfoglaltságai alól, így a magyar kamarától kapott új feladatokat. Hamarosan ismét Tatán bukkant fel, a tata-almásfüzitői mocsaras területek lecsapolását végezte, ahol a munkálatok közben megfigyelte a Duna menti ró-

mai kori Brigetio akkoriban még meglévő romjait. *Mária Terézia* királynő 1748-ban bízta meg a budai vár helyreállításának irányításával, majd az elkészült tervek jóváhagyása után 1749-től az építkezést vezette. Hivatásának áldozata lett: a következő év elején a Vág folyó árvízvédekezésének előmunkálatai közben, Trencsén közelében az esőben és sárban olyannyira megfázott, hogy 1750. március 23-án betegségben –

valószínűleg tüdőgyulladásban – meghalt, sírjának helye nem ismert.

Mikoviny Sámuel 1727-ben vette feleségül *Gilligin Anna Reginát*, házasságukból négy gyermek született. *Károly Szaniszló* és *Tamás Lajos* fiaitól több térkép maradt ránk. Utóbbi – legkisebb fia – a katonai pályát választotta, szép karriert befutva tábornok lett, a várak-erődök korszerűsítésében kifejtett érdemeiért pedig bárói címet kapott.

Mikoviny Sámuel a Magyar Királyság feltérképezésére vonatkozó elaborátumát 1747 elején terjesztette elő *Mária Terézia* királynőnek. Tervét sajnos nem tudta megvalósítani, az elméleti alapok megteremtésével tevékenysége azonban a magyar térképészet történetében új korszak kezdete. Életútját áttekintve elmondható, hogy nemcsak térképészként alkotott maradandót, hanem építésként, sőt tájépítésként is. Felügyelte például a Pozsony vármegyében zajló építkezéseket, látványtervet készített a tervezett selmezbányai kálváriáról stb. Szerteágazó, számos tudományterületre kiterjedő, eredményekben gazdag munkássága nyomán elmondhatjuk, hogy igazi polihisztorként tisztelhetjük. ■



Mikoviny Sámuel 1748 körül készült Bács-Bodrog vármegyéjét ábrázoló térképének részlete Baja környékéről

Egyetlen pillanatban

■ Horváth Kamilla (írói nevén Daremo) 28 éves bajai szerző. Általános iskolás korában kezdett meséket írni, az utóbbi időben viszont főleg kamaszoknak szóló kalandos, romantikával fűszerezett, többnyire mágikus világokban játszódó regényeket ír kamaszoknak. E történetekben fontos szerepe van a barátságoknak, a felnőtté válásnak, önmagunk és mások elfogadásának. 2024-ben szerkesztőképzést is végzett, amelynek segítségével más írók és a történetek kiteljesedését kívánja segíteni. Jelenleg az első komolyabb regényén dolgozik. A Bajai Honpolgár olvasóinak az alábbi novellájával mutatkozik be.

Horváth Kamilla (Daremo)

■ Négy óra telt el a világ leállása óta. Legalábbis úgy tippeltem.

Ez idő alatt kétszer volt pánikrohamom, pedig több mint öt éve már, hogy nem szenvedek ilyesmitől, és háromszor próbáltam meg vállal áttörni az iskola hatalmas bejárati ajtaját, hogy kijussak rajta, de csak annyit értem el vele, hogy mindkét oldalam vésszesen sajog.

Nincs kiút innen. Egyszerűen nincs. Néhány súlyosabb témazáró előtt előfordult már, hogy a suliban játszódó rémálmain voltak, de azok annyira elvont élmények voltak, hogy szinte tudtam már alvás közben is, hogy az nem a valóság. De ez most más, ez annyira beteg helyzet, hogy...

Lélegezz, lélegezz, mantrázom magamban. Eszembe jut, mit tanított régen a pszichológusom a pánikrohamokról. Úgy érzem magam megint, mint akkor régen, ugyanolyan tehetetlennek és gyengének. A szívem hangosan zakatol a mellkasomban, és a látásom elhomályosul. A nyakamtól égető forróság kúszik fel az arcomig. Próbálok mélyet lélegezni, de csak szakaszosan jut levegő a tüdőmbe.

– Öt dolog... – motyogom magam elé. – Öt dolog, amit láthatok...

Megpróbálom a lehető legtágabban nyitni a szemem, és a homályos, mozdulatlan alakokra koncentrálok. Tudom, hogy a terem végében ülök, és lefelé, a tábla mellett az irodalomtanárom áll, és éppen kulcsszavakat ír fel a verselemzéshez egy fehér krétával. Ahogy felidézem a részleteket, a kacskaringós gyöngybetűkkel írt József Attilát, vagy a tanárnő dauerolt, ősz hajának hullámain, kezd kitisztulni előttem a kép.

Veszek egy mély levegőt, és a nadrágom szárába törlöm az izzadságot a tenyemről. Körülnézek a teremben. Dani, a padtársam a második sorban majd kiesik a székéből, úgy jelentkezik, az arcára ráfagyott az izgatott vigyor, mert végre egy olyan költőt vettünk, akinek a szavait ő is érti. Mögötte Bodza ül, a pad alatt a mobilját nyomkodja, üveges tekintettel bámulja a sötét kijelzőt. A többiek az ajtó felé fordulnak, mert épp visszatért a mosdóból

Gabi, és az óra utolsó tíz percében már minden érdekesebb a tananyagnál. Lenézek magamra: a földön ülök a terem végében, és a kezem reszket. De végre látok.

– Öt dolog, amit megérinthetek... – Belekapaszkodom a két leghátsó padba, és egy hirtelen mozdulattal álló helyzetbe rántom fel magam. Pár pillanatig még egy helyben állok, amíg megszűnik a szédülés, aztán odasétálok Bodzához, és a vállára teszem a kezem.

A bőre kemény és hűvös, mintha egy szobrot érintenék. Pedig amikor az előző szünetben a nyakam köré fonta a karját, és megcsókolt, még forrónak éreztem a testét és puhának az ajkát. Lehajolok, és megpróbálom kivenni a kezéből a mobilt, de olyan, mintha összeolvadt volna a testével. Nem tudom megmozdítani sem a kezét, sem a telefont.

Fellépek a katedrára, és egy fehér krétaért nyúlok. Nem tudom felvenni. Ismét érzem a szívem dobogását szerte a testemben: ostromolja belülről a bordáimat, fojtogat a torkomban, és belülről üti a koponyám falát.

Felüvöltök, de nem hallja meg senki ezen az egész rohadt, halott világon.

Megpróbálom felborítani Dani padját, de mintha egy több tonnás súlynak feszülnék neki. Utána megfordulok, és minden rossz érzésem ellenére vállon taszítom a tanárnőt, de ő csak áll ugyanabban a pózban, mint négy órája folyamatosan, kezében a krétával, miközben behúzza az ékezetet József Attila nevének.

A hajamba markolok, és meghúzom. A hajszálak égő fájdalommal próbálnak megkapaszkodni a bőrömben, de én pár másodpercig erőlködöm, és közben azt kívánom, hogy ébredjek már fel ebből a rémálomból. A világ azonban ekkor sem indul újra, és most már a vállamon kívül a fejem is sajogva tanúsítja, hogy innen nincs menekvés.

Átpréselem magam az ajtóban álló Gabi élettelen, megkövültnek tűnő teste mellett, és kimegyek a folyosóra. A legutóbb, mielőtt az utolsó pánikroham szele megcsapott volna, az osztálytermünktől balra indultam el, és a lépcsőn lefelé. Az ajtók mind csukva voltak, és egyiken sem tudtam áttörni, ahogyan az újságot az örökkévalóságba fagyva olvasó portás mellett is hiába osontam volna el, mert a nehéz bejárati ajtó még csak meg sem nyikkant, amikor nekifeszültem.



Grafikák: Sipos Loránd

Ezúttal jobbra indulok. Az egész iskolaépület elnémult, és csak az én lépteim koppását lehet hallani, ahogyan többszörösen visszaverődik a zaj az üres folyosókon. Az elágazásoknál megállok, és hallgatózom, de semmi.

Nekidőlök az egyik ablaknak, és kinézek az utcára. Odakint a világ ugyanúgy megtorpant, mint idebent: a járdán sétáló emberek mind belefagytak a következő lépésbe, az autók az úton egy millimétert sem haladnak már előre, közben úgy tűnik, mintha a kipufogókból áramló füst is megdermedt volna a levegőben. Ha az égre nézek, és erősen koncentrálok a felhőkre, nem látom őket lassan tovaúszni. Mintha valaki megnyomta volna a stop gombot a világon, csak engem felejtett el megállítani.

Megpróbálom kinyitni az ablakot, de a kart nem tudom elfordítani. Nekifeszülök, de még csak nem is reccsen az őszereg fakeret. A tenyeremre bámulok, ami még mindig remeg, aztán erőteljesen rácsapok az üvegre.

Semmi. Még hangja sincs az ütésnek.

Megrázom magam, és továbbindulok az ablakok mentén. Reménykedem benne, hogy találok egyet, amit valaki nyitva felejtett, és talán az első emeletről még le tudok mászni vagy akár ugrani úgy, hogy ne legyen bajom, de végül nem találok kiutat így sem. Továbbmegyek a lépcső felé, elhaladok egy kilencedikes lány mellett, akinek a nevét sem tudom, csak emlékszem rá, hogy milyen átéléssel szavalt az évnitón. Ő is belefagyott a végtelen pillanatba. Megbököm a vállát, de ugyanazt tapasztalom, mint a többiekénél.

Feltrappolok a lépcsőn, kettessel szedem a fokokat, mintha sietnék, és szinte kinevetném magam miatta. A lépteim hangosan visszhangoznak a folyosó falai között.

– Hahó! – kiabálok el magam a másodikon. Fülelek, de persze nem érkezik válasz. Végignézek a folyosón, és már majdnem megfordulok, hogy lemenjek, amikor megakad a tekintetem egy nyitott ajtón.

A legutolsó teremből fény szűrődik ki.

Futok, mintha ez lenne az utolsó lehetőségem, a fülemben érzem dobolni a szívverésemet, és az adrenalin erővel tölti meg a lábamat. Elvágatok a teremig, nagyot farolva állok meg az ajtó előtt. Tényleg nyitva van, szinte el sem hiszem. Alig merek belépni a terembe, nem tudom, mire számítsak odabent.

Első pillantásra úgy tűnik, hogy nincs itt senki. A székek mind üresek, a tábla tisztára törölve, viszont ég a villany. Jobban körülnézek, és észreveszem, hogy a leg

hátsó ablak tárva-nyitva.

És van ott egy lány.

Mintha leforráztak volna, úgy érzem magam hirtelen. Néhány hosszú lépéssel átszelem a termet, és közben azért fohászokodom, hogy rosszul lássam a helyzetet. De ahogy odaérek, teljesen egyértelművé válik a jelenet.

Sosem láttam még ezt a lányt, vagy inkább csak sosem figyeltem fel rá. Fiatalabbnak tűnik nálam, és azt hiszem, hogy ez a terem a tizedik béseké, szóval nem tévedhetek. A lány olyan alacsony, törekény alkat, hogy egy erősebb szellőkés is ledöntené a lábáról – ez jut eszembe róla, ahogy ott állok az ablak mellett, és bámulom a megfagyott pillanatot. Az idő éppen abban a momentumban állt meg, amikor a lány az ablakpárkányon állva elvesztette az egyensúlyát, és dőlni kezdett hátrafelé.

Mintha egy balesetnek lennék szemtanúja, mintha lassított felvételné nézném végig, amint a lány papírvirágokat ragaszt körbe az ablakkereten, és hogy elérje a tetjét, ostoba módon feláll a párkányra, aztán...

A szám pillanatok alatt teljesen kiszárad, és kezd visszatérni a tagjaimba a remegés.

– Nem... – dűnyögöm, és hátrálok pár lépést. Megkapaszkodom az egyik padban, és gyorsan körbefordulok a teremben. – Őt dolog, amit megérinthetnek...

Végigsimítok a régi pad lapján, lassan áttapogatok egy belevesett firkálmányt, és közben figyelek a légzésemre. Lassan be, lassan ki. Körülnézek, de a tekintetem folyton visszatalál a lány hajlott alakjára. Már emelem a kezemet felé, de megállok a mozdulat közepén.

Nem tudok hozzáérni. Nem megy. És ha hozzá is érnék, úgysem tudnám megmozdítani.

Nézem a döbbenetről tágra nyílt szemét.

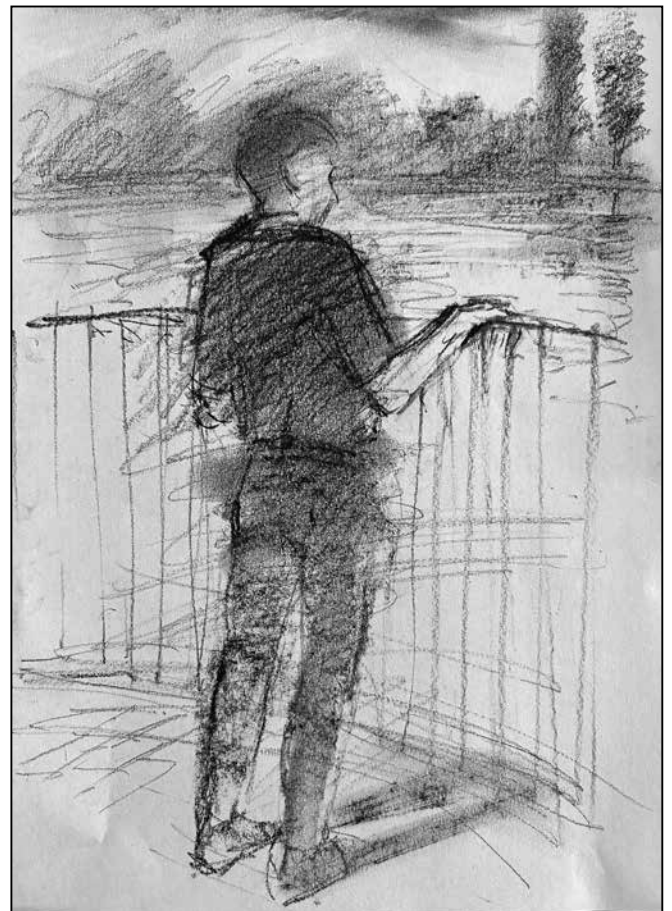
Éppen csak tudatosulhatott benne, hogy mi történt, amikor minden megállt, és ő belefagyott a zuhanás előtti pillanatba. A karjával befelé nyúlt, mintha abban reménykedett volna, hogy meg tud kapaszkodni valamiben, az izmai megfeszültek.

El akarok futni, minél messzebbre ettől a teremtől, hátra se nézni. Nem akarok jelen lenni, amikor minden újraindul, és a lány... Elfordulok, és teszek néhány lépést az ajtó felé.

Megint ezt csinálod, korholom magam. De hát mit tehetnék? Ha nem történt volna meg ez az elcseszett dolog, hogy megállt körülöttem a világ, akkor nem is tudnék róla, hogy ez a lány itt áll az ablakban, csak miután megtörtént, ami már elkerülhetetlen.

Lerogyok egy székre, és a tenyerembe temetem az arcomat. A bőröm lángol, az izmaim készen állnak rá, hogy elvágtsak innen, de képtelen vagyok magára hagyni ezt az ismeretlen lányt az életnek végtelenbe nyúló, utolsó másodpercében.

Már úgysem tudnék segíteni rajta. Senkit és semmit sem tudok megmozdítani, mióta megállt a világ. De vajon azért történt mindez, mert ez a lány mindjárt a mélybe zuhan?



Felpattanok, és ököllel az asztalra ütök. Nagyon reccsennek a bütykeim, és éles fájdalom száguld végig a kezemen.

– Miért nem... miért nem... – próbálok kiabálni, de a hangom hüppögésbe fullad. – Miért nem állt meg az idő akkor, amikor Andris meghalt?

A korábbiaknál is erősebben tör rám a pánik. A falak és a plafon rám dőlnek, leiszorítanak a poros padlóra, és menten agyonnyomnak. Nem kapok levegőt. Olyan élesen látom magam előtt Andrist a pótkerekű biciklijével az utcánkban, mintha visszarepültem volna az időben, és újra tízéves lennék, és az öcsém nevetve teker az esti szürkületben, én meg vékony hangon kiabálok, biztatom őt, hogy gyorsabban, gyorsabban...

Nem, nem akarom megint látni, próbálok észnél maradni, de mintha egy örvény újra és újra lerántana a felszín alá: meglátom magam előtt az ablakon kidőlő lány napfényben fürdő alakját, és hirtelen megint elmerülök a baleset emlékében, éles csattanást hallok, és látok magam felé gurulni egy aprócska kerekűt...

Mély levegőt veszek, és sikerül megvetnem a lábam ebben a szürreális valóságban.

– Őt dolog... – kántálok tovább a mantarát, ami évekig segített észnél maradnom. Az egyik kezemmel megragadom a másikat, és megnyomkodom a sajtó bütykeimet. A falak lassan visszaállnak a helyükre, és én megint itt vagyok a megfagyott világban, a zuhanni készülő lány mellett.

– Ne haragudj – szólalok meg, mintha hallhatná. – De hát mit tehetnék? Én sem tudom, mi történik... miért történik...

Egy ördögi hang a fejemben azt súgja, hogy megérdemlem. Igenis megérdemlem, hogy ez történjen velem, hogy örökké egy megfagyott másodpercben ragadjak, és ennek a lánynak az utolsó pillanatát bámuljam. Mert most nem tudok úgy elfutni, mint Andris baleseténél.

Odalépek a lányhoz. Barna haja az arcába libbent, mikor elvesztette az egyensúlyát, és most ugyanabban a helyzetben állnak a tincsei. Olyan, mintha finoman megmunkált szobor lenne, de az arca élő, a tekintetében rettegés csillan, a bőre kipirult, és mintha bármelyik pillanatban megmozdulhatna. De az útja innen már csak lefelé vezet.

Odahúzó egy széket az ablak mellé, és felállok rá.

Évekig, amíg terápiára jártam, anya olyan sokszor elmondta nekem, hogy semmit sem tehettem volna Andrisért, hogy már azért is szégyelltem magam, hogy újra és újra fel kell ezt hoznia. Nem engedték gyógyulni a sebet, mindig újra fel kellett tépni, és amikor már elég mélyre temettem magamban, akkor végre hagytuk behegesedni, és soha többé nem említettük meg, hogy elfutottam.

Azon gondolkodom, hogy vajon milyen ember lehet ez a lány. A finom vonásai alapján kedves lánynak tűnik, mégis egyedül díszíti a termet. Senki sem akadt, aki segíteni akart volna neki? Ilyen apróságon múlna, hogy hogyan végződik ez a pillanat?

Ahogy kinyújtom a kezem a lány felé, Andrist látom magam előtt. Ha jobban figyelttem volna rá, talán máshogyan alakult volna az a nap, de talán a sorsunk elkerülhetetlen. Akkor elfutottam.

De most nem fogok. Ezúttal tennem kell valamit.

Megragadom a lány karját, és visszarántom az ablakból. Abban a pillanatban ágyúlövészként hat rám az újrainduló világ milliónyi hangja: az utcáról autók motorjának morajlása szűrődik be, az egyik alsóbb emeleten recsegve kinyílik egy ablak, valahol becsapódik egy ajtó, kréták sercegése és széklábak csikorgása jut el a fülembe, és még megannyi más hang, amit hirtelen nem tudok azonosítani.

Érzem az orromban a padlóról felszaló port, odakintről a szmog maró bűzét, a lány hajából áradó sampon édes illatát. Ő előttem áll, a szemem, ha lehet, még jobban elkerekedett a döbbenettől, mint amikor kifelé lógott az ablakból.

– Hogy kerültél ide? – kérdezi cincogó hangján. Lefelé néz, még mindig tartom őt a könyökénél fogva. A bőre puha és étellel teli.

Elengedem, és egy lépést hátrálok tőle.

– Láttam, hogy megcsúsztál – felelem, és igazából nem is hazudok. A lány zavartan néz rám, és miközben megkerül, rám mosolyog.

– Köszönöm. Eléggé megijedtem.

– Én is – biccentek felé, aztán csak végignézem, ahogy kisétál a teremből. ■

Amikor valóban az élet írja

Sándor Boglárka

■ Mikács *Tímeának* nem ez a valódi neve, bár igazából ez mindegy is, mert a történet, amelyet elénk tár, nagyon is valódi. Fájdalmasan az. Egy olyan küzdelem története, amelynek a vége sajnos bukás, és ezzel most csak azért nem árulok el nagy titkot, mert aki kézbe veszi a könyvet (és remélem, hogy ezt majd sokan megteszik), már szinte a második percben szembesül azzal, mi lesz a végkifejlet. Ezzel együtt is érdemes azonban elolvasni, sőt, a magam részéről kifejezetten ajánlom mindenkinek, akár ismerős lehet számára a helyzet, akár nem.

A könyvre egyébként egy kedves ismerős hívta fel a figyelmemet, és nagyjából

felvázolta a témáját is. Érdekelni kezdett, majd belelapozva megláttam az első két mondatot: „*A párom alkoholista volt. Belehalt.*” Tudtam tehát, mi lesz az egyébként vaskos (több mint négyszáz oldal) könyvben megírt történet befejezése, mégsem éreztem azt, hogy ez levonna az értékéből, sőt, inkább fokozta a drámaiságot. Számomra lehetetlen olvasmányának bizonyult, alig néhány nap alatt a végére jutottam, megerősödve abban, hogy ez valóban építő jellegű könyv, amelyet két szempontból megközelítve – tematikája, illetve stílusa okán is – ajánlok mindenkinek szeretettel.

Vegyük előbb a tematikát, amelyet nagyrészt az idézett két mondatból sejthetünk! A könyv egy olyan küzde-

lem részletes története, amelyet – némileg leegyszerűsítve – egy erős nő és egy gyenge férfi folytatott (közös) az egyik leggyakoribb és legtöbb áldozatot követelő szenvedélybetegség, az alkoholizmus ellen. Erről az addikcióról aligha szükséges túl sokat elmélkedni, Magyarországon népbetegségnek számít, szinte nincs is olyan család, amelyik legalább érintőlegesen ne találkozott volna már a probléma valamely, enyhébb vagy súlyosabb fajtájával. Szerencsés az, aki esetleg csak hallomásból ismeri, kevésbé szerencsés pedig az, aki – amint a *Holnapra talpra állok* című könyv szerzője – hozzátartozóként érintett benne. A legkevésbé szerencsés pedig nyilván maga a szenvedélybeteg, akinek vagy

sikerül megnyernie az alkohol ellen vívott harcot, vagy – ahogyan a könyvbéli Miklósnak – nem. Hogy története mégis eljusson az emberekhez, annak nyilván az a célja, hogy mások okuljanak a példáján, bár az, hogy ki milyen következtetést von le belőle, megint csak egyéni megítélés kérdése. A könyv arról a valamivel több mint hat évről szól, amelyet a szerző és párja együtt töltött. Lehetne ez akár egy szerelem krónikája is (és valamiképpen egyébként az is, méghozzá egy erős és szép szerelemé), ha nem torkollna tragédiába.

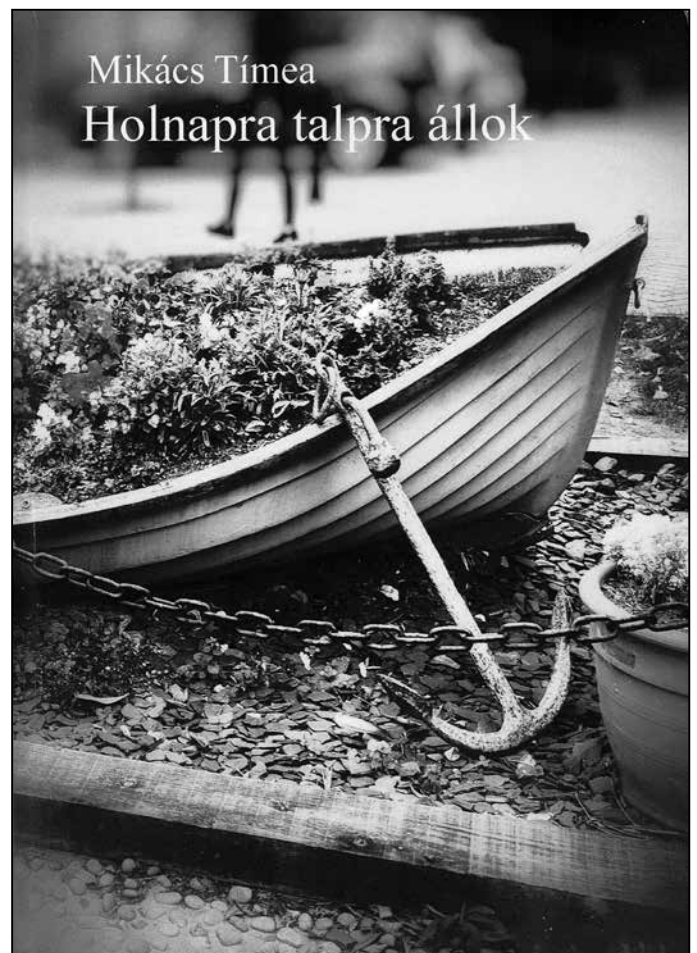
Az a kérdés is felmerülhet, hogy etikus-e mások magánéletébe ilyen szinten belepillantani, de mivel maga a szerző hív meg minket – a könyvön keresztül – erre, nyilván fontos, hogy a kellő érzékenységgel és tisztelettel kezeljük a témát. Tisztelettel mindkét fél iránt: a könyvbéli Miklós iránt (neki ez volt a valódi neve), aki nagyon kemény csatákat vívott, és bár többször állt nyeresre, az igazán nagy harcot végül elbukta. És Tímea iránt is, aki harcolt érte és vele, és bár még a minden felül is mindent megtett, végül már nem tehetett semmit. A helyzetet nehezítette a külföldi környezet: a történet és a történekek legnagyobb része ugyanis Londonban zajlott, ahol érdekes módon egészen másként történik a szenvedélybetegség segítése vagy egyáltalán az ellátása, mint ahogyan azt az itthoni protokoll ismeretében nagyjából tudjuk. A már említett in medias res kezdőmondatok után a történetvezetés lassan bontakozik ki, a megismerkedéstől a hosszas levelezésen át egészen addig a pontig, amíg a két ember elhatározza, hogy összeköti az életét, és mindezt külföldön teszik meg, ahol Tímea már néhány éve él és dolgozik. Idilli időszak következett: ennek leírásából bontakozik ki igazán annak az embernek a portréja, akiről talán a tipikus alkoholbetegek egyik fajtáját (amennyiben létezik ilyen tipológia) megmintázhatnánk. Ez a szeretetre méltó, jó ember. Ő az, akit mindenki szeret és becsül: kedves és nyitott lélek, mindig csak a jót feltételezi másokról, és mindenkit igyekszik megértéssel kezelni. Az érem másik oldala viszont az, hogy egyáltalán nem bírja a feszültséget, és amint úrrá lesz rajta a szorongás, azonnal a pohár után nyúl. A viszonylag hosszú tiszta, tünetmentes időszakot egyre inkább a visszaesések váltják fel, és megkezdődik a kétségbeesett küzdelem, amelyhez nincs megfelelő segítség.

Az angol egészségügy különféle szegmenseit taglaló részeket olvasva többször elképedtem azon, hogyan működhet így a rendszer, és mi lehet az oka annak, hogy ennyire nem tudják vagy akarják komolyan venni egy alkoholbetegséggel küzdő ember problémáját. A sokszor napokig tartó kutakodást nyilván az is nehezítette, hogy idegen ország nyelvét kellett használni hozzá, az egyik intézménytől a másikig tartó hosszas vergődések leírásai azonban egészen határozottan azt az érzetet erősítették bennem, hogy a szigetországban nem létezik olyan szintű alkoholprobléma, mint Magyarországon, ezért nem is gondolják, hogy a kezelését túlságosan komoly eszközökkel kellene végezni. Ez a fajta hozzáállás cseppet sem segített tragikus sorsú hősünknek abban, hogy közelebb kerüljön a megoldáshoz, viszont egyre mélyebb kétségbeesésbe taszította.

Ezen a ponton pedig már rátérhetünk a könyv másik nagy erősségére, a stílusára. Bátran kijelenthető: ritkán találkozhatunk ilyen szintű írás- és elemzőkészséggel olyan alkotónál, aki nem hivatásos író, sőt igazából még csak nem is tollforgató ember. Bár arról nem tudunk, voltak-e már ilyen irányú próbálkozásai, ez a könyv a Mikács Tímea álnevű szerzőt azonnal íróvá avatná abban az esetben, ha Magyarországon végre rendet lehetne tenni a könyvkiadásban, és egyébként tehetséges emberek nem kényszerülnének nyakukba venni a magánkiadás nyűgét. A *Holnapra talpra állok* ugyanis nagyon jó könyvanyag (épp ezért megérdemelt volna egy szerkesztőt, aki még jobba teszi, lecsiszolva az esetleges egyenetlenségeit). Olyan részletekbe menő pontossággal mesél, hogy az olvasó akkor is csak csodálkozik, ha közben azért kiderül, hogy

Tímea naplófeljegyzéseket, leveleket, üzenetváltásokat is felhasznált ahhoz, hogy minél hitelesebben adja vissza ketjük történetét. Ehhez mérten azonban a szöveg, bár tele van érzelmekkel, mégsem válik patetikussá, a szerző végig megőrzi benne azt a képességét, hogy a történekek mögé nézzen, próbálja megérteni a folyamatokat, keresse az okokat és összefüggéseket. Tudjuk, érezzük, milyen fájdalommal járt számára ez az időszak, épp ezért még jobban csodáljuk, amiért a terápiás feldolgozásnak ezt a módját választotta. Miközben kiírta magából mindazt a kint, amelyet egy szeretett személy elvesztésén túl az is tetézett, hogy látta szenvedni, küzdeni, veszíteni és végzetesen elbukni, azzal is szembe kell néznie, hogy maga is elveszítette a közös jövő lehetőségét.

Megrázó, drámai, ugyanakkor nagyon tiszteletre méltó történet, hozzáállás, írásmód. Olyan éregény (is), amelynek a szerzője, Mikács Tímea megérdemli, hogy megtanuljuk a nevét, olvassuk a könyvét, és az együttérzésen túl is okuljunk mindabból, amit meg akart osztani velünk. (*Mikács Tímea: Holnapra talpra állok. Könyvműhely é. n.*) ■



Tartalmas fogások húsvét előtt

Szünder Dezső

■ Az e havi *Kockás abrosz* extra rovatban (honlapunkon olvasható) részletesen bemutatam, hogy a közelgő ünnepet szerte a világon hogyan, mivel ünneplik az emberek. Essen most néhány szó – leginkább recept formájában – arról, hogy bizony húsvét előtt is enni kell. Az sem hátrány, ha az, amit magunkhoz veszünk, tápláló, finom, elkészítése pedig nem igényel túl sok mindent – no, persze a minőségi hozzávalókon túl. Jöjjenek hát a receptek szép sorjában; sokszor nem fordul elő sem a lap hasábjain, sem az otthonomban, hogy három fogás, leves, főétel, desszert is legyen!



Tagine

Pasta e fagioli (olasz tésztás bableves)

Melegítsünk fel egy mélyebb edényben 2 evőkanál olívaolajat! Pároljunk meg benne mintegy 10 perc alatt, szép lassan egy fej hagymát. Szórjunk a hagymára 2 gerezd apróra vágott fokhagymát, pirítsuk addig, amíg illata nem lesz. Mehet utána 2 szál sárgarépa karikára vágva és 2 szár százzeller apró darabokra vágva. Pároljuk 5-10 percet fedő alatt. Adjunk hozzá egy 400 g-os borlotti babkonzervet, 400 g darabolt konzerv paradicsomot, öntsük fel 1 liter zöldség vagy szárnyas alaplével. Lassú tűzön főzzük 30 percet. Szórjunk a levesbe 200 g aprószemű tésztát, főzzük addig, amíg a tészta meg nem puhul, szükség szerint öntsünk még hozzá vizet, sóval, borssal fűszerezzük. Tálaláskor szórjunk meg friss petrezselyemmel és frissen reszelt parmezánnal. Bár az étel tradicionálisan húsmentes fogás, ízlés és igény szerint kolbászkarikákkal, csirkemell-darabokkal is

dúsítható.

Borajánlat: Bár alapesetben a levesek mellé ritkán kínálunk bort, azért lehet és szabad kivételt tenni. Ehhez a finom, laktató, tartalmas leveshez egy sűrűbb szövésű, ízgazdag és izgalmas vörösbort ajánlott választani, ám semmiképpen olyat, amely nem fahordós érelelésű. Legyen lehetőség szerint fiatal, 2-3 évnél nem régebbi évjárat. A *cabernet* fajták mindegyike jó választás lehet, én legszívesebben mégis egy jó *portugiesert* innék mellé. Aki pedig valami olasz bort választana mellé az itthon is elérhető kínálatból, annak egy jó *chiantit* javaslok.

Szarvas tagine kuszusszal

1 kg szarvas apróhúst vágjunk falatnyi darabokra, és 2-3 evőkanál sűrített paradicsommal és 2 kávékanálnyi ras el hanout fűszerkeverékkel pácoljuk egy napig. Másnap egy mély edényben kis olívaolajon megfuttatunk 1 fej apróra vágott hagymát, hozzáadjuk a pácolt húst, és fehéredésig pirítjuk. Felöntjük 400 g darabolt konzerv paradicsommal, belefacsarjuk 1 egész citrom levét. Néhány csepp vörösborecettel tovább savanyítjuk, belekeverünk 2 db babérlevelet, 1 evőkanál harissza pasztát, végül adunk még hozzá 4 gerezd fokhagymát egészben. Ha túl sűrű lenne, akkor kevés vizet tehetünk még hozzá. Félig lefedve addig főzzük, míg a hús majdnem teljesen meg nem puhul. Sózzuk, borsozzuk ízlés szerint, beledobunk 30 g tisztított pisztáciát egészben, és 50 g olívbogyót négy darabra vágva.

A kuszuszt egy-egy arányban összekeverjük forró alaplével vagy vízzel, keverünk hozzá

1 ek olvasztott vaját, 1 kiskanál ras el hanout-ot, majd azonnal és szorosan lefedjük. 20 perc elteltével elkészült a köretünk. A taginét tálaljuk a kuszuszt tetejére halmozva, szórjuk meg újhagyma karikákkal és petrezselyemmel.

Borajánlat: A vadhúsokhoz általában testes, érlelt, idősebb vörösbort szoktunk választani. Mint azt jelen példa is mutatja, vannak kivételek. Az ételekhez úgy választunk italt, hogy az alkalmazkodjon a táltal fogáshoz; kiegészítse, ne pedig elnyomja azt. Ezért is kitűnő választás e fűszeres marokkói fogás mellé egy fűszeres *kadarka*, gyümölcsös *kékfrankos*, egyik se legyen 1-2 évesnél idősebb.

Mákos gnocchi

Daráljunk le 6 evőkanál mákot 4 evőkanál cukorral, keverjük össze. Főzzünk egy vanília-pudingot egy kicsit több tejjel, mint egyébként tennénk. Készítsünk kb. 0,5 kg gnocchit háziilag, vagy idő hiányában használjuk a boltban kaphatót. Főzzük meg enyhén sós, lobogó vízben, amíg a gnocchik a víz felszínére nem jönnek. Óvatosan szűrjük le, vagy szűrőkanállal szedjük ki őket. Még forrón keverjük össze a cukros darált mákkal. Tálaljuk melegen a vaníliásodóval.

Borajánlat: Bár a mákhoz – olajosmag lévén – meglehetősen nehéz jó bort választani, azért nem lehetetlen. Ehhez az ételhez kiváló választás egy finom, természetes, édes fehérbor, *szamorodni*, *aszú*. Jó étvágyat, az ételek elkészítéséhez sok sikert, örömet, a közelgő ünnepre pedig minden jót kívánok! ■



Mákos gnocchi